

ΣΗΜΙΕΡΑ

ΓΕΝΑΡΗΣ 1933

1

ΧΡΟΝΟΣ Α.
ΔΡΑΧΜΕΣ 5

ΣΗΜΕΡΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΑΧΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ :

ΑΛΚΗΣ ΘΥΡΛΟΣ, Π. Ν. ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ, Ε. ΛΕΥΚΟΠΑΡΙΔΗΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ,
ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ, Τ. ΠΑΠΑ-
ΤΣΩΝΗΣ, ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: Μόνον ετήσιες: Δρχ. 50. — 'Επαρχίες 60. — 'Εξωτερικό μισό δολλάριο.
ΓΡΑΦΕΙΑ: Μέγαρο 'Αφθονίδη 39 ('Εκδόσεις «Φλάμμα») ΑΘΗΝΑ.
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ε. Λευκοπαρίδης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Προγραμματικές αρχές
Τ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ	Γῆ Μήτη.
ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ	'Η ποιητική ἀξία τοῦ Βαλερύ.
ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ	'Εμμανουήλ Ροΐδης (Α'. 'Ο σατυρικός).
Φ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ	'Ελληνοκεντρισμός καὶ πραγματικότητα.

Σημειώματα: Διαβάζοντας (Γ. Μηλιάδη). — 'Ο περίφημος κατάλογος αιτημάτων τῆς γαλι-
λικῆς ἐπαναστατημένης νεολαίας (Τ. Παπατσώνη). — 'Ο Σαρλώ (Κλ. Παράσχου). —
'Ο Φ. Μαρινέτι στο Istituto καὶ στο Studio. — 'Η «ἀπολύμανση τοῦ κ. Ζερβού». —
'Ο Μωρεάς . . . ἀμαθέστατος. — Φαιδρότητες. — 'Ενα θλιβερό 'ξεκίνημα. — Λύθηκε
λοιπὸν τὸ κοινωνικὸ ζήτημα. — Ρεπορτάζ.

ΣΗΜΕΡΑ

Χρ. Α'. — 'Αρ. 1, Γενάρης 1933

Τὸ «ΣΗΜΕΡΑ» ἐμφανίζεται μὲ πρόγραμμα ὄχι στενὰ λογο-
τεχνικοῦ περιοδικοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανο μαχητικῆς κριτικῆς καὶ ἐλέγ-
χου, ἀκόμα ὅμως καὶ δημιουργικῆς προσπάθειας.

Θ' ἀντιμετωπίσουμε τὰ σύγχρονα ζωτικὰ προβλήματα μὲ τὴν
ἀνησυχία ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴ μας καὶ μ' ἓνα βαθιὰ διεθني-
στικὸ πνεῦμα.

Πιστεύουμε στὴν ἀλληλεγγύη ὄλων τῶν λαῶν. Καὶ γι' αὐτὸ
θὰ παρακολουθήσουμε μὲ συμπάθεια, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀνεξαρτησία γνώ-
μης καὶ κριτικῆς, ὅλες τὶς προσπάθειες ποὺ τείνουν στὸ σκοπὸ αὐτό.

Εἰδικότερα γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ περιοδικὸ μας στρέφει τὸν
ἀγῶνα τοῦ ἐναντίον καταστάσεων, ἀκόμα καὶ προσώπων εἴτε στὴν
τέχνη, εἴτε στὴν πολιτικὴ, εἴτε στὴν ἐπιστῆμη ἀνήκουν, ποὺ γιὰ τὴν
ἐπιβολή τους ὄλοι, λίγο ἢ πολύ, δείξαμε μιὰν ἀμαρτωλὴ ἀνεχτικότητα.

Γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ διάνοση θὰ ἐπιδιώξουμε ν' ἀπο-
σπαστοῦν ἀπὸ τὰ στενὰ καὶ στεῖρα ἐλληνοκεντρικὰ πλαίσια καὶ νὰ
κινηθοῦν σ' ἓνα ζωντανὸ καὶ γόνιμο παγκόσμιον πνευματικὸ χῶρο.

ΓΗ ΜΗΤΗΡ

«Έκαμνα κι' ἐγὼ κάποτε τὴ φιλοσοφία μου» καθὼς λέει ἡ φράση κι' ἔβλεπα τὸν ἑαυτὸ μου μέρα μετὰ τὴ μέρα νὰ μπαίνει σὲ κόσμους ὅλο και πιδ μπερδεμένους, ἐκεῖ πού ὅλα νιώθεις νὰ τὰ μαθαίνεις ἐξὸν ἀπ' τὸ συμπέρασμα. Ἦμουν ἄρχοντας τῆς στριφνῆς σκέψης· ἐπαιζα μετὰ νοήματα· κάτεχα τὴν πανσοφία· ἄγγιζα δηλονότι τὴ διαστροφή και τὴν παραφροσύνη. Ὅταν ξάφνου μιὰ μέρα, ἐκεῖ πού βρισκόμουν στο βουνό, δὲν ξέρω τὴ συμβαίνει ἐντὸς μου, δὲν ξέρω ποιά σωτήρια ἐπιρροή ἦρθε νὰ με καληνωρίση, και βλέπω, ἔτσι, αἰφνίδια ἐντελῶς, τὴ γύμνια μου. Θεόγυμνος, μέχρι ντροπῆς. Καθὼς ἡ μιοτυλιγμένη κλωστή, τῆς ἐρχεται νὰ ξεσβουρίση, και πᾶει σὲ λίγην ὥρα, χαμένος τόσοσ κόπος, τὸ ἴδιο ξεσβούρισα. Ἐπρεπε νὰ περάση καιρός πολὺς και δριμύς, γιὰ νὰ συνέρθω ἀπὸ τὸ χτύπημα τοῦτο ἕνα εἶνε ὁμως βέβαιο και θετικό, πού ἀπὸ τότεσ παράτησα γιὰ τὰ καλά τὴν πολυγνωσία. Μιὰ και εἶδα τὰ καλά της και τὰ πλούτια της και τὴν πενία πού μου κατεργάστηκε και τὴ γύμνια και τὴ ντροπὴ πού μου κατεργάστηκε, τὴν παράτησα κι' ἐγὼ, νὰ πᾶη νὰ κἀνη και με ἄλλους πολύμαθους ταῖρι και νὰ μ' ἀφήση στὴν κατάντια μου, μὴ και ἀπὸ δαύτη μπορέσω και βγάλω κανένα κέρδος τῆς ζωῆς, πού μου εἶχε γίνη ζένη μετὰ τὴν ξεραῖλα μου και πού τὴν ἀνακάλυφτα ἐκεῖνη τὴ στιγμή τοῦ βουνού. Αἰσθάνθηκα νὰ γίνουμαι ἕνα εἶδος Μονιστής. Και ὁ Μονισμός μου ἦταν sui generis : βαλνόμουν νὰ ὀσφραίνομαι, νὰ γέβομαι τὴ γῆς, τὰ κάθε λογῆς χορτάρια, νὰ ξαγναντεύω τοὺς καιροὺς και τοὺς ἀνέμους, καθὼς μπουκάρουν, νὰ χαϊδέβω τὰ πετράδια και τοὺς βράχους και τὰ χώματα, γιὰ νὰ μαντέψω τὴν οὐσία τους και ἄλλα, τούτοις συναφῆ, και σχετικά με θάλασσεσ, με δέντρα, με βουνά, με κοπάδια, δίχως βοηθήματα, με τὰ μάτια τῆς γύμνιας και τῆς φτώχειας, πού μουχε ἀφήση ἡ πολυγνωσία, μάτια γεμάτα λύσσα γιὰ νὰ ἰδοῦνε, μῖσος γιὰ τὸ χαμένο καιρὸ και αἰσθήσεισ διψασμένες. Τότεσ ἦταν πού μου ἀρχινῆσαν οἱ ἰδέεσ νὰ κατεβαίνουν πρωτόβγαλτεσ και καθαρέσ. Ἀρχινίζα ἀπὸ τὴν ἄλφα. Ταίριαζα ἐγὼ πᾶ τὰ νοήματα πού τὰ μοχθοῦσα νὰ τὰ ξεκολλήσω ἀπὸ τὴν πέτρα κι' ὄχι ἀπ' τῆσ σοφίεσ τῶν ἀσόφων. Ὅλη τὴ βδομάδα

ριγμένος στὴ δουλειά, δὲν μούμενε καιρός γιὰ τὸ καινούργιο οὐστημα. Περιμένα ὁμως τῆσ σκόλεσ σὰν και τὴ γιὰ νὰ πάρω τὰ βουνά και τοὺς κάμπους. Κι' ὄσο πέφταν σκόλεσ ἀράδα, τόσο ἡ περιδιάβαση γινόταν πιδ μεγάλη. Και τὰ καλοκαιρία πού μᾶς δίνανε ἕνα μῆνα ἀνάπαυση, τότεσ πᾶ ἦταν γιὰ νάταν, τότεσ γύριζα τῆσ ἐκτάσεισ, θαλασσινέσ και χερσαίεσ, και δὲν λογάριαζα γιὰ τίποτα τὰ μίλια. Βάσταζε τούτη ἡ δουλειά εἴκοσι χρόνια· μέσα σὲ τούτα ἐλωφελήθηκα και ἀπὸ τὴν ἐμπειρία ταξιδιῶν μεγάλων· εἶδα κλίματα και κλίματα· μελέτησα πῶσ βγαίνουν οἱ ξένοι ἥλιοι· εἶδα βουνά πού βλέπουνε σὲ μέρη παραλλαγμένα, ὄχι τὰ γνώριμα· τὴ δὲν εἶδα. Μεταξὺ δουλειᾶσ καθημερινῆσ και περιδιάβασησ πέρασα τὴ ζωὴ μου ὡσ τα σήμερα, κι' ἔρριξα στὴν πλήρη λήθη ἐκεῖνη τὴν ἄγωνα δεκαετία τὴ χαμένη.

Πρωταρχινόντας ἐτοῦτον τὸν πλάνητα βίω, βάλθηκα μετὰ τὰ βουνά τοῦ τόπου μας. Τὰ σκαρφάλωνα σὰν κατσικι. Φτάνοντας στῆσ κορφέσ τους, ἔβλεπα καταπληγμένος θεάματα μυθώδη. «Περίεργο, ἔλεγα μέσα μου, ἡ κάθε κορφὴ μετὰ τὴ θεά της μου διδάσκει, ὄσα κανέναν δάσκαλοσ και κανένα ἐγγχειρίδιο δὲν ἔχει ἐκστομίση» Ἐπερνα τὴ συνείδηση τῆσ ἐκτασησ, τὴν ἀπλοχωριά της και συνάμα τὴ μηδαμινότητά της, ἐκεῖνα πού μου βουίζαν ἄλλοτε στο μυαλό, τὰ ἀπόλυτα και οἱ σχετικότητεσ, ὁ τόπος και ὁ χρόνος, τὴ βλακεῖεσ ἀφερεμένες μου φαινόταν, μιὰ κι' ἐκεῖ ἀπάνω ἀντλοῦσα κι' ἐξαντλοῦσα τὴν πραγματική τους οὐσία. Ἄρνηση και κατάφραση· ὑπαρξη και ἀνυπαρξία· περίβλημα και πυρῆνας· ὕλη και ψυχὴ. Κατάργησα τῆσ ἀφαίρεσεσ και ζοῦσα τὴν οὐσία τοῦ ὅλου βγαλμένη ἀπὸ τὸ μέρος. Αἰσθανόμουν, εἶναι ἀλήθεια, και λιγάκι σὰν δημιουργός, σὰν κατακτητής, σὰν ναυτιλλόμενος — ὅταν βρισκόμουν στοσ καράβια —, ὄλο και σὲ κάτι τέτιου εἶδους ρωμαλεότητες τράβαγε ἡ ἀπλοικία μου σκέψη, ἀπλοικία, ὄχι ἀπὸ τὴν κατάρτισή της, καθὼς εἶπαμε, μιὰ συνειδητά, φανατικά, ὕστερ' ἀπὸ τὸ μῖσος τῆσ φθορᾶσ τοῦ μυαλοῦ. Ὅμως, τὸ πιδ χαρακτηριστικό συναίσθημα δὲν ἦτανε τίποτα ἀπ' ὅλα τούτα. Μόλις ἀντίκρουζα, βάλμένος σ' ἕνα σχετικὸ ὕψος κορφῆσ, αὐτὸ πού λένε «τὸ ἀναπνεταμένο», ἄρχιζε νὰ με φλέγη ἡ δίψα τοῦ παρέκει. Με ἀποδιῶχναν λὲσ τὰ μονοπάτια, ἀπὸ ὅπου εἶχα ἀνεβῆ, και με τραβοῦσαν τὰ καινούργια, ἐκεῖνα πού τραβᾶνε πέρα. Ἄλλεσ κορφέσ τὴν ἄλλη σκόλη, ἄλλα τραβήγματα, και τελειωμὸ δὲν ἔχει ἐτούτη ἡ πλάση ἡ ἀθεόφοβη· ἔτσι γίνεται κανεῖσ τρανὸσ κατακτητής· δὲν εἶνε δύναμη νὰ σταματήση τῆσ ὀρέξεισ.

Ἐβλεπα ἀπὸ τὸ ὕψος σὰν μίγεσ τὰ κοπάδια νὰ βοσκᾶνε, σὰν μυρμηγκοφωλῆεσ τὰ χωριά ξαπλωμένα στοὺσ κάμπους, σκαρφαλωμένα στοσ βουνά, πέντε, δέκα χωριά, με φουσκωτὴ τὴν ἐκκλησιά τους, τὸ καθένα τους και ἀναμεταξὺ τους τὴ ἐλῶνεσ, τὴ πευκόδασα, τὴ βοσκέσ, τὴ κάμπους, τὴ ποτάμια, τὴ λίμνεσ : χίλια δυὸ πράματα, πού πραγματοποιοῦσα τὴν ἰδέα τους. Λίμνη ἄκουγα και τὴ ἦτανε δὲν κάτεχα. Τώρα πῶσ τὰ κατέχω ὅλα τούτα τῆσ χωρογραφίας. Ἄπ' ὄλεσ τῆσ ἐφεύρεσεσ τῶν ἀνθρώπων, ὁ μπουσουλαισ και ὁ χάρτης ἦτανε σύντροφοι μου. Καθὼς ὁ ἀρχαῖοσ στρατηγὸσ εἶχε τὸν Ὀμηρο και τὸν ἔσερνε μαζί του εἶχα ἐγὼ τὸ μπουσουλα και τὸ χάρτη. Στο μπουσουλα εἶχα μιὰ πίστη ἀπειρίοριστη και με γοῆτεβε ταυτόχρονα και ἡ σχέση του μετὰ τὸ μυστήριο, ἐκεῖνοι οἱ πόλοι, ἐκεῖνεσ οἱ ἀπόκλισεσ, ὅλα αὐτὰ μου φέρνανε μεγάλο σεβασμό, γιὰ τὴ ξεφύβγανε ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο. Τὸ χάρτη, εἶχα τὴν ἀνάγκη του πάλι, γιὰ τὴ χωρὶσ αὐτὸν δουλειά δὲν γινότανε. Ἄλλα μου φαινότανε διαρκῶσ πῶσ μ' ἐκμεταλλεούτανε. Ἐκμεταλλεούτανε τὴν ἀνάγκη πού τοῦ εἶχα, και μαζί μετὰ τὴ χρησιμότητά του, πᾶσχιζε πονηρὰ νὰ μου πασάρη και γνώσεσ πού δὲν τοῦ ζητοῦσα.

Γνώσες ύποπτες, πού μου μυρίζαν άσκημα στα ρουθούνια. Με πολλή χαρά θα τον ξέσχιζα και θα τον πετούσα, αν είχα το θάρρος και την τόλμη να έξακολουθήσω τις πορείες μου χωρίς αυτόν. Έκείνα τα χωρίσματα πούχε, με τα παρδαλά χρώματα, μου δίνανε στα νεύρα. Τότες πούκανα ακόμα τον τόπο μας, έβλεπα τους Νομούς και τις Έπαρχίες με χρώματα διαφορετικά και μάταια περιμένα να ιδώ τις διαφορές και στις κορφές. Έβλεπα πόσο διάφορο είνε βουνό με βουνό, πορεία με πορεία, χωριό με χωριό, κλίμα με κλίμα, μα έλα πάλι πού μου φαινόνταν αυθαίρετα τα χωρίσματα του χάρτη και τα χρώματά του. Τι τα θές, έλεγα, έδω χωρίζει η Άττική από τη Βοιωτία, να οι πόρτες του βουνού, να τα σύνορα, πανάρχαιοι πόροι, κι αντίκου μακραίνει η Εύβοια, και παρακάτου φαίνονται οι Κυκλάδες, κι έδωθε ο Κορινθιακός, αλλά όμως όλα είνε άλυσσιδα, καλό είνε να τους δίνουμε τα ονόματά τους, του καθενού, μιá κι' έχουνε διάφορο το σχήμα, πιότερο κόπο θέλη τώνα να το άνεβής, λιγότερο το άλλο, σε άλλα χωριά κι' άλλα ουνήθεια σου φέρνει το καθένα, αλλά και πώς πάλι να τα ξεχωρήσης, μιá και δέν είνε άλλο από άλυσσιδα. Άλυσσιδα στον τόπο, στο χώρο, καθώς πού λένε στα βιβλία, κάνει τη γεωγραφία, ίδια γής, ίδια θάλασσα, ίδια άρμύρα. Κάπου πιο τρανταγμένη, κάπου πιο γαληνεμένη. Κάπου τα λιμάνια πιο άσφαλή, κάπου πιότεροι οι κίντυνοι, αλλά, άδερφέ, η ίδια ουσία. Και άλυσσιδα στον χρόνο ή ιστορία. Ωχου ή ιστορία, άλλη ιστορία πάλι έτούτη. Από τις κορφές και στις πορείες τήνε βλέπεις στρώματα, στρώματα, κοιτάσματα, κοιτάσματα, σαν τα όρυχτά της γής. Τέσσερις χιλιάδες χρόνοι και σου φαίνονται, άραδιασμένοι καθώς κοιτούνται στα πόδια σου, σαν το σύμφυρμα ένός χρόνου. Όλο και ποίηση βγάζει άνεμιστή αυτός ο συγκερασμός. Ποίηση και φουντώνει. Καθώς πετάει ή κορφή φούντα το σύννεφο, το ίδιο και ή ιστορία αυτή ή απλωτή κάτω στα πόδια σου. Οι επικές Λάρισσες και οι Άκρόπολες οι πανάρχαιες με τους όγκόλιθους, πλάι στις εύφορες πεδιάδες, λίμνες, κοίτες λιμνών, ποτάμια. Ύστερα όλόκληρα έρείπια πόλεων, κολόννες, ναοί, πλούτια, χαντακωμένα κάτω απ' τον ίδιον ούρανό, στην ίδια πέτρα, πού έγείρονται τούτα τα χωριά ή εκείνες οι στάνες. Κι' όλων των λογιών τα εκκλησάκια του Χριστού των δυο χιλιάδων χρόνων. Πού άνήκει εκείνος ο τσοπάνος, ποιás εποχής είνε το θείο; Η κάλα του, ή γενειάδα του, ή άγκλίτσα του, τα πράματά του δέν έχουν εποχή. Τι κάνει εκεί στην έρημιά; Δουλεύει και σκέφτεται στο μεταξύ της κάθε βρισιάς του ή του κάθε του σφυρίγματος πώς είνε αυτός κι' όχι άλλος ο περίφημος Φορέας της Πολιτικής Έξουσίας! Λιγάκι πάρα πέρα ο ίδιος ο Τσοπάνος, σε άλλο ιδίωμα, ονομάζεται Träger der Staatsgewalt. Δέν είνε άστεία. Την Κυριακή το πρωί σαν τον ιδής στον καφενέ του χωριού του στριμωγμένο με άλλους εκατό—μυρίζει πρόβατο όλο το μαγαζί—θα νοιώσης τι θα πη Λαός πού βουλευέται. Ούτε ρωμαίος συγκλητικός δέν δείχνει αυτή την περίσκεψη και την πολυπραγμοσύνη. Δέν είνε άστεία αυτά. Βουλευέται για τα κοινά. Χωρίς αυτόνα, και χωρίς τα διαβούλια του στον καφενέ πλάι στο μαγκαλάκι, δέν έχει κοπάδια, δέν έχει κοινωνικότητα.

“Ως έδω πηγαΐναν καλά οι καινούργιες μου γνώσες της άπλοϊκότητας. Έρθε όμως και ή ποθητή μέρα πού ζεπήδησα αυτά πού λένε τα περίφημα σύνορα. Μπήκα σε τόπο ξένον. Πάνε τα φέμματα. Έδω, έλεγα μέσα μου, όλο και συγκίνηση, έδω θα καταλάβω για τα καλά και μιá για πάντα, τι θα πουν χωρίσματα. Είνε άλήθεια πούδα μιá σειρά παλούκια πού δέν τέλειωνε, όσο το μάτι μπόραγε να ιδή σε μάκρος. Μα έλα πού ο κάμπος δέν είχε χώρισμα.

Και τα βουνά ήταν τα ίδια. Με τις παραλλαγές τους μόνο, πού το προχώρημα αίτιολογεί, αλλά με την ουσία την ίδια. Μια φορά, δυό, τρεις, πολλές, μου συνέβηκε να διαβώ σύνορα, δικά μας, ξένα, κοντινά και μακρινά, ως πού την τελευταία φώναζα πια με όλη τη δύναμή μου, πού είνε βαλτά, παληάνθρωποι μασκαρεμένοι, τα παλούκια σας. καθώς βαλτά είνε και τα ρούχα πού φοράτε. Μονάχα ο άνίδεος του βουνού, του κάμπου, της θάλασσας και του δρυμού, μονάχα ο άγευστος της ουσίας της Φύσης, μονάχα όποιος κατανάλωσε τα χρόνια του να γεννάη τα μίση και να καταστρέφη την εύτυχία, μονάχα εκείνος μπορεί να διανοηθή να χώση τούτα τα παλούκια και να σπείρη στους σκοτεινιασμένους την ιδέα, πού έδωθε του ποταμού κατοικούνε οι περιούσιοι κι' εκείθε τα γαϊδούρια. Και πού αν ξεφύγη ένα παλούκι χάθηκε ο κόσμος όλος. Από Όδοιπόρους και Αναβάτες και Θαλασσολόκους και Βοσκούς πρέπει να βγή το δίδαγμα, πού είνε ποικιλία μεγάλη στη γής και στη δημιουργία. Ποικιλία να μäs ευφραίνει και όχι ποικιλία να μäs διαχωρίζη. “Ο,τι είνε διαφορετικό, ψάξε να βρής τη διαφορά του έξ άπαρχής στη γής: τα ζεστά κλίματα και τα ψυχρά και τα εύκρατα. Οι ώκεανοί και οι θάλασσες οι κλεισμένες. Τα παράλια και τα νησιά, και τα όρεινά και δύσβατα. Τα εύφορα της τρυφής και τα άγονα, πού άποθεώνουν τη δουλειά. Αυτές είνε οι ομάδες τέτιες «πού τις θέλει ο Θεός». Με τη μάθηση πού μούδωσε ή περιδιάβαση, βάλθηκα να περιφρονώ και να ύπονομεύω εκείνον πού κηρύχνει την τυφλότητα του κόσμου και την έξακολούθησή της. Στα χωνευτήρια της τυφλότητας αυτής χύθηκε ή μεγάλη κόλαση των «συμφερόντων», πού κάνανε τη φυσική ομάδα από φυσική, (πού λαχταρούσε για τη γειτονικιά της, ή, σαν πιο δυνατή, πού έτοιμαζόταν να της ριχτή, ώστε να έπιζήση και χαρή ο δυνατός, σύμφωνα με το νόμο—μίσος και ζεπάστρεμα της στιγμής, με κανόνα την διαρκή φιλιωμένη συμβίωση—), την κάνανε ομάδα «οικονομική», ψεύτικη, έξω της φύσης, ύπουλη, άμαθη και άγευστη της ζωής. Εκείθε ήρθε το λεγόμενο εθνικό μίσος. Οι φυλές είνε δημιουργήματα της φύσης σε ώρισμένο χώρο. Οι διαφορές τους είνε έλξες για τους άλλους κι' όχι άποξενωμός. Αν έρθουνε σε σύρραξη, θάνε ή σύρραξη τους φυσική κι' άστραπιαία. Άλλοιως δέν έχουνε τίποτα να μεράσουνε. Άλλά εκείνα τα κατασκευάσματα τα πολυδουλεμένα, κι' εκείνη ή εκμετάλλευση της «παράδοσης», κι' εκείνα τα φαύλα μίση, τα άνομιολόγητα, πού σπρώχνουν άνθρωπο ενάντια στον φίλο του, την abstraction κανωμένη κίνητρο του κοσμάκη πού δέν την ξέρει ούτε από μακρυά, εκείνο το μπαϊράκι της Ψευτιάς, με το αναιδές ύψωμα του Σταυρού κατά προτίμηση επάνω, ποιá βροντή θα βρεθί ν' άκουστή στα βουνά, για ν' άλλοιώση τέλος πάντων την προχώρεσή τους, πού μäs έφαγαν σαν το σαράκι το αγιάτρευτο. Καιρός είνε, θαρρώ, να πάρουμε εκ νέου τα βουνά, για καθαρισμό μας. Ίσως έτσι κάτι διδαχτούμε.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΒΑΛΕΡΥ

Σ' ένα νεόβγαλτο περιοδικό σκανδαλίστηκαν γιατί ένας κριτικός, μιλώντας για τον Βαλερύ με την ευκαιρία της ελληνικής μετάφρασης της «Πυθίας», είπε πως η αξία της ποιήσής του συνίσταται στο λεκτικό της. «Πώς! αναφωνούν με στόμφο και με αρκετή δόση οικτου για την τόση άγνοια, λεκτική ή μουσα του διανοητικότερου ίσως ποιητή, του ανθρώπου που φιλοδόξησε να γράψει το δράμα της καθαρής νόησης, που καυχιέται για τη μαθηματική αρχιτεκτονική των νοημάτων του και που βροντοφώνησε: O ma mère Intelligence!»

Γράφοντας αυτά, κι' ιδίως το τελευταίο, είναι βέβαιοι—αυτοί— πως απόδειξαν σε τι συνίσταται η αξία της ποιήσης του Βαλερύ— και έντροφυδνε στο θρίαμβό τους.

Δέν έχω ιδεί στο έργο του που ο Βαλερύ «καυχιέται» για τη μαθηματική αρχιτεκτονική των νοημάτων του. Έχω όμως διαβάσει δυο φράσεις του, δυο άφορισμούς του που φαίνεται να μην τους έχουν προσέξει οι άνθρωποι του νεόβγαλτου περιοδικού μα που θα ώφειλαν, πριν μιλήσουν για την ποιήση του Βαλερύ να τους είχαν προσέξει. 'Ο ένας λέει:

«La poésie est un système pur des ornements et des chances du langage.»

Κι' ο άλλος :

«Les meilleurs poèmes sont les meilleures réussites dans une langue.»

Τους άναφερα και από κάποια, το όμολογώ, χαιρέκαχη επιθυμία να δώσω μια άποστομωτική απάντηση του ίδιου του Βαλερύ σε άσύστατους δογματισμούς όσο άφορξ το ποιητικό του έργο, κυρίως όμως γιατί δλόκληρο το έργο αυτό στηρίζεται σ' αυτούς κι' είνε η επιβεβαίωσή τους.

Πραγματικά, αν είνε ένας ποιητής που φρόντισε ιδιαίτερα και περισσότερο από κάθε άλλον την έκφρασή του, αυτός είνε ο Βαλερύ. Κληρονόμος της ποιητικής του Μαλλαρμέ, αν δέν άκολουθήσε ίσαμε τ' άκρα το δάσκαλό του, που απέδινε στις λέξεις μια αξία που δέν στηρίζονταν πάντα στην έννοιά τους κι' έτσι έκανε τη σκοτεινότητά του ακόμα πιό σκοτεινή,—στάθηκε όμως εκείνος που άρνήθηκε περισσότερο από κάθε άλλον την έμπνευσή και την υπαγόρευσή της—δέν είνε ο ίδιος πως

γράφει μόνο «έπι παραγγελία»:—και που μεταχειρίστηκε πάντα τις λέξεις σαν άριθμούς,—άποδίνοντάς τους την ίδια «άρετή» που ο Πυθαγόρας απέδινε στους τελευταίους αυτούς. Κι' αν χαρακτηρήστικε «καθάρως ποιητής» και πήρε μια έξχωρη θέση στη σύγχρονη ποίηση είνε άκριβώς γιατί με ψυχρή και προσεκτική άλχημεία στην έκλογή της λέξης και το συνδυασμό της μίας με την άλλη πλούτισε την έννοιά τους και την προέχτεινε, γιατί οι λέξεις του, όπως λέει ο άδβās Μπρεμόν, «έκλεγεμένες και τοποθετημένες κατά μία δρισμένη τάξη, μοιραία και γητευτική, δημιουργούν στην ψυχή τη μυστηριώδη επίδραση μιας μαγικής φόρμουλας.»

Ότι ο Βαλερύ είνε ένας διανοητικός ποιητής, ότι συχνά η ποιήσή του κυμαίνεται από το συγκεκριμένο στο άφηρημένο, κανείς βέβαια δε θα το άρνηθει. Με τον ά υποστηρίζει όμως κανείς ότι η αξία, ή γοητεία της ποιήσής του συνίσταται στο ότι θέλησε να γράψει «το δράμα της καθαρής νόησης», ή στη μαθηματική αρχιτεκτονική των νοημάτων του—δείχνει πως ούτε στον κόσμο της ποιήσης είνε πολύ μπασμένος, ούτε στον κόσμο των ιδεών. Πραγματικά αν θελήσει κανείς ν' αναζητήσει κάτω από το θαυμάσιο ένδυμα της έκφρασης τη «φιλοσοφία» του Βαλερύ, να τραβήξει έξω από τη θελητή του σκοτεινότητα το κήρυγμα ή άπλως το νόημα της ποιήσής του, δε θα βρει ούτε πολλά πράματα που να κινάν το πνεύμα σε βαθειούς στοχασμούς, ούτε—κυρίως—τίποτα το καινούριο. Με διάφορες έκφράσεις, είνε πάντα το ίδιο φιλοσοφικό θέμα που ξαναγυρίζει και τ' άφηρημένα του ποιήματα δέν είνε παρά μουσικολεκτικές παραλλαγές γύρω από το αυτό μοτίβο,—πράμα που έκανε ένα βιογράφος του να γράψει ότι ο Βαλερύ ξαναφτιάνει άδιάκοπα το ίδιο ποίημα. Το βαλερικό αυτό μοτίβο άποτελεί την ούσία της αρχαίας Έλεατικής σχολής που, κυττάζοντας προς τα πράματα sub specie aeternitatis—άνεξάρτητα από τον χρόνο και το διάστημα—κατέγγε στην ύπαρξη ενός Όντος άπόλυτου (Τό άει όν και ούτε γιγνώμενον, ούτε άπολλόμενον, ούτε άξανάμενον, ούτε φθίνον...άλλ' αυτό καθ' αυτό μέθ' αυτού μονοειδές άει όν, όπως το λέει ο Πλάτων) και θεωρούσε ότι κάθε κίνηση, κάθε άλλαγή, κάθε ζωή δέν είνε παρά χίμαιρα και κατάπτωση. "Ετσι κι' ο Βαλερύ τραγουδάει την άτέλεια της ύπαρξης, διερωτάται αν ή ζωή αξίζει τον κόπο να τη ζει κανείς, θεωρεί κάθε υλικοποίηση, κάθε μετατροπή της σκέψης σε πράξη, ως ξεπεσμό, στοχάζεται το Έλεατικό "Όν, που γιατί είνε τόσο άφηρημένο άναλογεί με το Μηδέν, αλλά, αντίθετα προς τους Έλεάτες, συμπεραίνει ότι άφοϋ βρεθήκαμε στη γη κι' έπειδή μπορούμε, ύψώνοντας το πνεύμα μας, να έλαττώσωμε κάπως την άθλιότητα της ύπαρξής μας και να γνωρίσωμε μερικές άγνες χαρές,—il faut tenter de vivre! : πρέπει να δοκιμάσωμε να ζήσωμε. Αυτή είνε όλη ή «φιλοσοφία» του Βαλερύ,—φιλοσοφία που είνε περισσότερο μια στάση άντικρυ στη ζωή.

Γι' αυτό πρέπει λοιπόν να θαυμάζωμε τον Βαλερύ; Δέν το νομίζω, και κανείς σοβαρός άνθρωπος δέν πιστεύω να το νομίζει. Πραγματικά, δέν είνε μόνο οι φιλόσοφοι κι' οι έπιστήμονες που δε θεώρησαν ποτέ τον Βαλερύ σαν ένα του κύκλου τους· κι' αυτοί οι κριτικοί της χώρας του, που άσχολήθηκαν μ' αυτόν κι' έγραψαν δλόκληρες μονογραφίες για να τον κατατάξουν, δε στάθηκαν με το στόμα άνοιχτό μπρος στα «νοήματα» της ποιήσής του. 'Ο Σουνταί, ένας, ως τόσο, από τους πρώτους που κήρυξαν την ποιητική αξία του Βαλερύ, μιλώντας για τα φιλοσοφικά νοήματά του, λέει, λέξη προς λέξη, ότι «έκτός από την ποιότητα της έκφρασης, άνάλογα πράματα βρήκαμε κανείς και στον Σουλύ Πρυντόμ». Τι μακρὰ που βρισκόμαστε από το θαυμασμό του νεόβγαλτου περιοδικού για το «βροντοφώνημα» του Βαλερύ «O ma mère Intelligence», που το αναφέρει σαν άποστομωτική απάντηση στον κριτικό που παραγνώρισε την αξία της νόησης στην ποιήσή του και μίλησε για την αξία της έκφρασης! Πόσο πιό κοντά όμως βρισκόμαστε στον Βαλερύ! Πραγματικά, αν ο Βαλερύ είνε ένας ποιητής διανοητικός, είνε λιγότερο για τα ίδια τα νοήματά του και περισσότερο για τη διανοητικότητα της έκφρασής του, που μάς διεγείρει και μάς κρατάει σε μια «διανοητική ευαισθησία» άνάλογη,—άνεξάρτητα της τέλειαις ή

δχι κατανόησης τῶν νοημάτων του. Σ' αὐτὰ ἀκόμα τὰ ποιήματά του πού δὲν περι-
κλείουν «ναήματα» ἀλλὰ περιγράφουν τὴν γυναίκεια γυμνότητα ἢ πράματα τῆς
σάρκας καὶ τοῦ ἔρωτα μὲ μιὰ καταφανῆ εὐαρέσκεια πού προδίνει ἀρκετὸ σανσουα-
λισμὸ (!), ἢ ἔκφρασή του, οἱ λέξεις πού διαλέγει, οἱ εἰκόνες του κρατιοῦνται πάντα
σ' ἓνα ἐπίπεδο διανοητικὸ.

Ἐπάρχει ἀνάμεσα στὰ ποιήματα τοῦ Βαλερύ ἓνα πού ἀναφέρεται συχνότερα,
πού συντέλεσε στὸ νὰ τὸν κάνει διάσημο καὶ πού τὸ νεόβγαλτο περιοδικὸ τ' ἀναφέρει
σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ διανοητικώτερα ποιήματά του: Τὸ Θαλασσινὸ Νεκροταφεῖο. Αἱ λοιπὸν:
σ' αὐτὸ ἴδιως ἂν δὲν ἦταν ἡ ποιότητα τοῦ λεκτικοῦ, ἂν οἱ λέξεις δὲν ἦταν διαλεγμέ-
νες μία — μία γιὰ νὰ ἔκφρασουν πιδ πυκνὰ καὶ μὲ κοινούριο τρόπο τὰ νοήματα, ὅπως
ἓνας χρυσοχὸς διαλέγει μὲ τὴν τσιμπίδα, γιὰ νὰ φτιάξει ἓνα κόσμημα διάφορα πετρά-
δια ἀνάλογα μὲ τὴ λάμψη τους καὶ τὸν συνδυασμὸ τῶν χρωμάτων τους, τί θάταν οἱ
στοχασμοὶ πού γεννᾶει στὸν ποιητὴ ἢ θέα τοῦ νεκροταφεῖου αὐτοῦ κοντὰ στ' ἀκρο-
θαλάσσι; Ἐνα μωσαϊκὸ στοχασμῶν ἐρασιτέχνη φιλοσόφου καὶ ρεμβασμῶν π ληοῦ
ρωμαντικοῦ. Ὁ Βαλερύ ξαναλέει γιὰ τὴ ματαιότητα, τὸ ἐφήμερο τῆς ζωῆς μ' α καὶ
τὸ φριχτὸ κενὸ τοῦ τάφου ἓνα πληθὸς πράματα ἐξαντλημένα πιά. Ὅρισμένα τόνο
του θυμίζου τὰ καταθλιπτικὰ νεκρώσιμα τροπάρια τῆς ἐκκλησίας μας κι' ἄλλοι
πάλλι φέρνουν στὸ νοῦ μας τὸν Παπαρηγόπουλο. (!) Ὅ,τι δίνει: στὸ ποίημα μιὰ ἰδιαί-
τερη ἀτμόσφαιρα, τὸ διακρίνει ἀπὸ ἄλλα τοῦ εἴδους αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνυψώνει, εἶνε
ἀκριβῶς ἡ ποιότητα τῆς ἔκφρασης, ἢ ἀδιάκοπη φροντίδα τοῦ Βαλερύ ν' ἀποφεύγει
τὴν κοινοτυπία, τίς εὐκόλες λέξεις, πού εἶνε οἱ πρῶτες πού προστρέχουσαν εἶνε τὸ
πνεῦμα ζητάει νὰ ἔκφραστεῖ, νὰ συμπυκνώνει τὸ στίχο του, — προστρέχοντας γι' αὐτὸ
ἀρκετὰ συχνὰ στὸν ἑλλειπτικὸ ἐκείνον τρόπο πού χρησιμοποίησε πρῶτος ὁ Μαλλαρ-
μέ, — καὶ νὰ πνίγει τὸ διάγραμμα τοῦ νοήματος σὲ μιὰ σκοτεινότητα μυστηριώδη καὶ
συνένοχη πού υποβάλλει περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ὑπάρχει πραγματικά: ὅλα αὐτὰ στοι-
χεῖα πού προεκτείνουσαν τὸ ποίημα μέσα στὴν ψυχὴ μας καί, κυρίως, τοῦ ἐπιτρέπουσαν
νὰ μὲνε ποιήματα, δηλαδὴ μὲ μιὰ ὑπόσταση πού νὰ μὴν ἐξηγεῖται καὶ νὰ μὴν ἀπο-
δίνεται μὲ τίποτα, — γιὰ τὸ Βαλερύ εἶνε ἀπὸ κείνους πού ὑποστηρίζουσαν πὼς ὅ,τι ἀπὸ
ἓνα ποίημα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ καθαρὰ, νὰ μεταφραστεῖ εὐκόλα καὶ νὰ μεταφερθεῖ
σὲ πρόζα, εἶνε αὐτὸ τὸ ἴδιο πρόζα. Τὰ ἴδια αὐτὰ στοιχεῖα εἶνε ἐκεῖνα πού κάνουν
τίς εἰκόνες καὶ τίς περιγραφὰς τοῦ Βαλερύ νάχουσαν κάτι τὸ πιδ πρωτότυπο, τὸ πιδ ὀξὺ
καὶ τὸ πιδ ὑποβλητικὸ ἀπὸ ἄλλων ποιητῶν πού τίς διατυπώνουσαν μὲ μιὰ διαύγεια πού
λέει ὅ,τι θέλει νὰ πεῖ καί, ἐπομένως, ἐμποδίζει κάθε πρεκτασή τους ἀπὸ τὴ φαντασία
μας. Ἐκεῖνοι πού ἔχουσαν γράψει κριτικὰ δοκίμια γιὰ τὸν Βαλερύ ἔχουσαν ζωοσε πληθὸς
παραδείγματα αὐτοῦ πού λέω. Δὲ θ' ἀναφέρω ἐδῶ ὡς ἐνδειξὴ τοῦ τρόπου μὲ τὸν
ὁποῖο συνθέτει ὁ Βαλερύ παρὰ τὸ στίχο αὐτὸν τοῦ Θαλασσινοῦ Νεκροταφεῖου:

«L' insecte net gratte la sécheresse».

Στὸ στίχο αὐτὸν ὅλα ἐνώνουσαν γιὰ νὰ φαρδύνουσαν, νὰ προεκτείνουσαν, νὰ κάνουν
ἐντονώτερο ὅ,τι ὁ ποιητὴς θέλει νὰ υποβάλλει: καὶ ἡ ἐκλογὴ τῆς κάθε μιᾶς λέξης,

(!) Πολλοὶ κριτικοὶ ἔχουσαν ἐνδιατρέψει ἰδιαίτερα καὶ ἰδιαίτερα ἔχουσαν ἐπαινεσε τὰ ποιή-
ματα αὐτὰ τοῦ Βαλερύ. Ὁ Jacques Rivière μάλιστα ἔφτασε νὰ χαρακτηρίσει ὡς ὀραιότερο
ποιήμα του τὴν Fausse Morte.

(2) Ὁ Βαλερύ λέει:

La larve file où se formaient les pleurs

κι' ὁ Παπαρηγόπουλος λέει:

Εἰς τὸ κρανίον δὲ ἐν ᾧ τίς οἶδε τί μεγάλαι
ἰδέαι ἐγεννήθησαν...
νῦν ἢ ἀράχνη νωχελῶς τὸ ὕψασμα ὑφαίνει...

κι' ὁ συνδυασμὸς τους στὴ γενικὴ ἔννοιά του καὶ ἡ μουσικότητα ἢ ἀνάλογη μὲ τὴν
ἔννοια. Αὐτὸ πού ὁ Βαλερύ θέλει νὰ μᾶς υποβάλλει μὲ τὸ στίχο του εἶνε ἡ ἐντύπω-
ση μιᾶς καταθλιπτικῆς μεσημεριανῆς ζέστης τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τῆς μεγάλης, τὴν
ὄρα ἐκείνη, σιωπῆς τῆς φύσης πού τὸ μονότονο καὶ διαπερατικὸ τοιτοίρισμα τοῦ
τζίτζικιοῦ, ταράζοντάς τὴν, τὴν ὑπογραμμίζει περισσότερο. Ἐνας ἄλλος ποιητὴς,
γιὰ νὰ υποβάλλει αὐτὴ τὴν ἐντύπωση, θὰ πρόστρεχε σὲ στίχους περιγραφικοὺς ἢ θὰ
ἔλεγε μὲ κυριολεξία σ' ἓνα στίχο ὅ,τι ἤθελε νὰ πεῖ, — πρᾶμα πού καὶ στίς δύο περι-
πτώσεις θάταν πολὺ κοινὸ καὶ πού γι' αὐτὸ θ' ἀδυνατίζει τὴν ἐντύπωση. Ὁ Βαλερύ,
ἀποφεύγοντας νὰ ὀνομάσει τὸ τζίτζικι καὶ μεταχειριζόμενος τὸ γενικὸ ἔρο «ἐντομο»,
περιλαμβάνει ὅλους ἐκείνους τοὺς μυστηριώδεις καὶ παλμῶδεις ἤχους τῶν ἐντόμων
πού ἀκούγονται μέσα στὴ μεγάλη ἡσυχία τῆς φύσης: λέγοντας «l' insecte net
gratte» ἀντὶ «l' insecte gratte nettement», πού θάταν ἀκριβέστερο, κατορθώνει
νὰ δώσει μιὰ διπλὴ ἐντύπωση: καὶ τὴν ἐντύπωση τοῦ ἤχου μέσα στὴ σιωπῆ, καὶ
τὴν ἐντύπωση ἀπὸ τὴ θέα τοῦ τζίτζικιοῦ, πού ξεκόβεται καθαρὰ πάνω στὸ κλαρί ὅπου
εἶναι τοποθετημένο μὲ τὸ συνδυασμὸ δύο ἀντίθετων λέξεων, gratte καὶ sécheresse,
πού ἢ μιὰ ἔκφραζε: μιὰ πράξη συγκεκριμένη καὶ συνεχῆ κι' ἢ ἄλλη μιὰ ἀφηρημένη
ἔννοια, ἐκθιάζει τὴ φαντασία μας νὰ δεχτεῖ πιδ ἔντονα τὴν ἐντύπωση τοῦ διαπερα-
στικοῦ καὶ μονότονου τραγουδιοῦ τοῦ τζίτζικιοῦ μέσα στὸ βαρὺ κάμα τῆς γῆς καὶ
τοῦ ἀέρα: τέλος (!) μὲ τὰ συριστικὰ σύμφωνα

L'insecte net gratte la sécheresse,

μὲ τὰ δοντόφωνα

L'insecte net gratte la sécheresse,

καὶ μὲ τὴν τραχύτητα τῶν ἐνωμένων συμφῶνων CT καὶ GR προσθέτει στὴν εἰκόνα
μιὰ ἀντίστοιχη ἠχηρότητα πού τὴν πλουτίζει καὶ τὴν κάνει ἀκόμα πιδ ζωντανή.

Τέτοιοι στίχοι, τέτοιες ἐπιτυχίες ἀφθονοῦσαν στὸ ἔργο τοῦ Βαλερύ. Ἐν δὲν
ὑπῆρχε αὐτὴ ἡ ποιότητα τῆς ἔκφρασης, ὅπως τὴ λέει ὁ Σουνταί, αὐτὴ «ἡ μυστη-
ριώδης μαγνητικὴ ἀρμονία τῶν λέξεων», ὅπως τὴν δρίζει ἓνας ἄλλος γάλλος κριτι-
κός, ὁ Βαλερύ, κι' ἂν τὰ νοήματά του ἦταν πιδ βαθεῖα καὶ πιδ πρωτότυπα, δὲ θάταν
ὁ ποιητὴς πού εἶνε, ὁ ποιητὴς πού θαυμάζουσαν. Τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο μᾶς δίνει τὴν
ἀπόδειξη. Εἶνε μέρη, εἶνε στίχοι ὅπου ὁ ποιητὴς δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιτύχει τὴ μετα-
φορὰ τοῦ νοήματος στὸ ποιητικὸ πλαίσιο καὶ τὰ μέρη αὐτὰ, οἱ στίχοι αὐτοὶ ἔχουσαν
ἓνα σχολαστικὸ, ἓνα διδχτικὸ τόνο πού διαλύει τὴ μαγεία, — ὁσοδήποτε κι' ἂν ὑπο-
τεθεῖ ὅ,τι τὰ νοήματα πού ἐκφράζουσαν εἶνε βαθεῖα. Νὰ μερικὰ παραδείγματα:

Soleil, Soleil... Faute éclatante!..
Tu gardes les coeurs de connaître
Que l'univers n'est qu'un défaut
Dans la pureté du non être.

Il se fit Celui qui dissipe
En conséquences, son Principe,
En étoiles son Unité.

Zénon, cruel Zénon!.. Zénon d'Elée!
M'as-tu percé de cette flèche ailée
Qui vibre, vole, et qui ne vole pas!
Le son m'enfante et la flèche me tue!
Ah! le Soleil! Quelle ombre de tortue
Pour l'âme, Achille immobile à grands pas!

(!) Pierre Guéguen «Paul Valéry».

... Ici les délices sont causes
Suffisantes au cours des choses.

Midi là haut, Midi sans mouvement
En soi se pense et convient à soi-même...

Toujours le mensonge m'a plu
Que tu répands dans l'absolu...

C'est là mon fort, c'est là mon fin,
A moi les moyens de ma fin!

Γιὰ τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Βαλερικῆς ποίησης θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ἐπαλαμαβάνοντας ἓνα στίχο τοῦ ἴδιου τοῦ Βαλερύ, ὅτι «εἶνε τὰ ἐλαττώματα τοῦ μεγάλου διαμαντιοῦ τῆς». Ἐπάρχουν σὰ μία ἀκόμα ἐπιβεβαίωση ὅτι ἡ ἀξία τῆς ποίησής του, κάθε πραγματικῆς ποίησης, δὲν ἔγκειται στὸ βάθος, ἢ τὸ ὕψος, τῶν νοημάτων (γιατὶ τότε κάθε φιλόσοφος ποὺ θὰ ἔβαζε σὲ σωστοὺς, μετρικὰ, στίχους τοὺς φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς τοῦ θάταν καὶ μεγάλος ποιητής), ἀλλὰ στὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα τοῦ λυρισμοῦ, —ἐκείνου δηλαδὴ τοῦ ἀνεξήγητου «κάτι» ποὺ ἐπιδράει ἀπάνω μας σὰν ἓνα μάγεμα, ποὺ δίνει μιὰ παλμώδη προέκταση τῆς ἔννοιας τοῦ ποιήματος μέσα στὴν ψυχὴ μας, ποὺ γιατί κανεὶς δὲν μπόρεσε νὰ τὸ καθορίσει εἶναι μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξη ὅτι δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὸ νόημα ἀλλὰ ποὺ ἔσο ἡ ποιότητα τῆς ἐκφρασης εἶνε τελειότερη τόσο πληρέστερη ψυχικὴ χάρα καὶ συγκίνηση μᾶς δίνει, τόσο μεγαλύτερη εἶνε μέσα μας ἡ παλμώδης του προέκταση...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ

Α' Ο ΣΑΤΥΡΙΚΟΣ

Ἄν ὁ Δημήτριος Σταματόπουλος, ὁ μουσόθρεφτος ἐκείνος «τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς» ποὺ ἔκανε μ' ἐξοδὰ του, τὸ 1885, τὴ γνωστὴ ἔκδοση τῶν «Παρέργων», ζοῦσε σήμερα καὶ προλόγιζε ξανά, ὅπως τότε, μιὰν ἀνάλογη ἔκδοση ἔργων τοῦ Ροῦδη, δὲ παντάζομαι, βέβαια, ὅτι θὰ εἶχε, πιά, τὴ συγκινητικὴ εὐκρίνεια νὰ δημολογήσῃ ὅτι «πολλάκις τὴν ἀνάγνωσιν πραγματείας τινὸς τοῦ κ. Ροῦδου, προετιμήσαμεν ἀντὶ τοῦ τακτικοῦ ἡμῶν μαθήματος, οὐχὶ δ' ἀπαξ, ἐν πλήρει παραδόσει τὴν ἀνάγνωσιν ὀλίγων σελίδων τούτου, ἐπληρώσαμεν δι' αὐστηρᾶς παρὰ τοῦ καθηγητοῦ ἐπιπλήξεως», ἀσφαλῶς ὅμως, θὰ ἔγραφε καὶ πάλιν μὲ τὴν ἴδια πεποίθηση ποὺ ἔγραφε ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια, ὅτι προσφέρει στὴ δημοσιότητα «βιβλίον τερπνὸν καὶ ἠδέως ἀναγινωσκόμενον, ἔχον δὲ τὸ προτέρημα νὰ ἐκδιώκῃ τὸν ὕπνον ἀπὸ τῶν βλεφάρων καὶ νὰ φέρῃ τὸ μείδιμα ἐπὶ τοῦ χείλους, ἐν ταύτῃ δὲ καὶ τὴν διάνοιαν νὰ τρέφῃ». Καὶ αὐτὸ θὰ τῷ γραφε ὁ Σταματόπουλος, ὄχι μονάχα γιὰ τὰ «Πάρεργα» ποὺ τ' ἀποτελοῦν, τὸ περισσότερο, ἱστοριοβοηθητικὰ «σκαλαθύρματα» τοῦ Ροῦδη, εἶδος ἐλαφρὸ καὶ σχεδὸν χρονογραφικὸ, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅποιονδήποτε ἄλλο γραπτὸ τοῦ συγγραφέα τῆς «Πάπισσας» καὶ τὸ πιδ στεγνὸ ἀπὸ τὸ θέμα του, καὶ τὸ πιδ αὐστηρὸ, καὶ μαζὺ μὲ τὸν Σταματόπουλο θὰ τῷ γραφε καὶ κάθε «μορφωμένος» καὶ κάθε «σκεπτόμενος» (μὲ κάποιες, ἴσως, ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν τελικὴ φράση «καὶ τὴν διάνοιαν νὰ τρέφῃ») σύγχρονος Ἑλληνας ἀστὸς. Πραγματικὰ, καὶ σήμερα ἀκόμα, τριάντα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ Ροῦδης καὶ γιὰ τοὺς λίγους καὶ γιὰ τοὺς πολλοὺς, εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἓνας εὐχάριστος συγγραφέας, ὁ πιδ εὐχάριστος καὶ κείνος ποὺ περισσότερο διαβάζεται ἀνάμεσα στὸς νεοέλληνες συγγραφεῖς, εὐχάριστος, κυρίως, γιὰ τὴν εἰρωνία του. Τὸ σπάνιο αὐτὸ χάρισμα, τὸ τόσο ἀφθονα δοσμένο ἀπὸ τὴ φύση στὸ Ροῦδη καὶ ποὺ τῷχε μὲ τέτοια ἐπιμονὴ καὶ μὲ τέτοιο αἰσθημα λογοτεχνικὸ καλλιτεργήσει, κανένας δὲν τοῦ τὸ ἀμφισβήτησε οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ πιδ λυσσασμένα τὸν χτύπησαν καὶ ὅσοι ἀμφισβήτησαν τὸ «ποιὸν» τῆς εἰρωνίας του, θὰ δυσκολεύονταν πολὺ ν' ἀρνηθοῦν, κρίνοντας τίμια καὶ εὐσυνείδητα, ὅτι ὁ Ροῦδης δὲν ἦταν μόνον ὁ πιδ ἐξυπνος Ἑλληνας συγγραφέας, ὁ πιδ χαριτωμένος εὐφυλόλογος, ὁ πιδ τσουχτερὸς εἰρωνας, ἀλλὰ καὶ ὁ πιδ δυνατὸς σατυρικὸς. Ἡ σάτυρα εἶναι τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ Ροῦδη, ἐκεῖνο ποὺ καὶ σὰν ἄνθρωπο καὶ σὰ λογοτέχνη τοῦ δίνει, περισσότερο ἀπὸ κάθε τί ἄλλο, τὴν ἰδιαιτέρή του φυσιογνωμίαν μὲς στὴ νεοελληνικὴ ζωὴ, ἐκεῖνο στὸ ὅποιον ὀφείλει τὸ ἦθος του—ὅπως τὸ βλέπουμε ἐμεῖς—καὶ τὸ ὕψος του (κατὰ μέγα μέρος), τὸ χάρισμα ποὺ μᾶς κάνει νὰ διαβάζουμε τὰ ἔργα του, πενήντα καὶ ἐξήντα χρόνια, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ γραφήκαν, μὲ πολὺ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον παρ' ὅτι βιβλία ποὺ μυρίζουν ἀκόμα τυπογραφεῖο, καὶ νὰ αἰσθανόμαστε σ' αὐτὰ πολὺ γοργότερο τὸν παλμὸ τῆς ζωῆς παρ' ὅτι σὲ χτεσινὰ ἔργα.

Ἀπὸ τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα» ἀκόμα, τὸ πρῶτο τοῦ ἔργο, ποὺ τὸγραψε μὲ τὴν τριαντέρη, φάνηκε ἀμέσως πὸς γεννημένος πολεμιστὴς ἦταν ὁ Ροῦδης. Τὸ βιβλίον τοῦτο σωστὸ καὶ ἀληθινὸ ὡς καὶ σ' αὐτὸ τὸν βραχὺ μῦθον του, ἴσως, εἶναι ὀξὺ καὶ καρτερὸ ὡτὸν λίβελλος. Τὸ λιονταρόπουλον ἔδειχνε πὸς σουβλερὰ ἦσαν τὰ δόντια του, μὲ τὴν ὄρεξη, μὲ τὴν κέφι, μὲ τὴν τέχνη ἤξερε νὰ ξεσκίσει, μὲ καὶ πῶς ἀπ' τὴν ἀρχὴν κίβλα εἶχε τὸ ἀληθινὸ αἰσθημὰ τῆς σάτυρας: πὸς ἐνοιθεθε ὅτι κίνητρο καὶ ἀντικείμενόν της εἶναι ἡ σύγχρονη ζωὴ. Γράφοντας ὁ Ροῦδης ἕνα εἶδος «διηγηματικῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ μέσου καὶ ἰδίως τοῦ ἐνάτου αἰῶνος», δὲν ἀρκεῖται γιὰ τὴν σατιρὰν τῆς περὶ τούτου περιοχῆς, μὰ μ' ἕνα σάλτο, σὰ θεότρελλο παιδί, πηδᾷ κάθε τόσο τὸ φράχτη τῆς, καὶ βρίσκειται μονομιάς στὴ γνῶριμη καὶ ποὺ τόσο κεντάει τὴν σάτυρά του, Ἐλλάδα τοῦ 1865.

Χρόνος δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸ Ροῦδην, οὔτε διάστημα. Μὲ τὰ διαβολικὰ του φτερά καὶ τὴν τεράστιαν γνῶσιν του, ποὺ τόσο τὴν ξελαφρύνει, πετᾷ ἀπὸ τοὺς καλόγερους τοῦ Μεσαίωνα στὸν Παναγιώτη Σούτζο, καὶ καρφώνει κ' ἐκείνους κ' αὐτὸν μὲ τὴν ἴδια σατιρὰν, ἀπὸ τὴν «σεμνὴν» ἀθηναίαν παρθένον τοῦ 9ου αἰῶνα, στὴν ὁμοιάζουσαν ὑπ'ἀνδρῶν γυναικάς, ὥστε ἀπορεῖ τὴν τίνος ἕνεκα ζητοῦσι δι' αὐτὰς σύζυγον οἱ πατέρες», ἀπὸ τὴν ξανθὴν Γιούθα, τὴν μητέρα τῆς Ἰωάννας, στὰ ψηλὰ καπέλλα—τὰ ποῖα, ὅπως ἐκείνη «ἀπὸ τῆς κλίνης δεσπότου εἰς τὰς ἀγκάλας καλογῆρου», ἔπεσαν στὴν Ἀγγλίαν «ἀπὸ τῶν κροτάφων διπλωμάτου εἰς τὴν κεφαλὴν ἐπαίτου». Ἔτσι, ὅχι μονάχα ἱκανοποιεῖ τὴν σατυρικὴν του διάθεσιν, χρησιμοποιοῦντας, ὅπου καὶ ἂν τῆς, κάθε τι «τὸ δυνάμενον νὰ παράσχη ἀφορμὴν γέλωτος»—μόνον πρᾶγμα ποὺ ξεχωρίζει, ὅπως ἔγραφε ἀργότερα (1) τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ δίνει, συγχρόνως, στὸ ὕψος του, τὸ περίτεχνον καὶ ἐρολογικόν, τὸ πολὺ κομψὸ καὶ συμμετρικόν, τὸ μεγαλεῖτερον θέλητρον του, τὴν εἰκόνα. ποὺ ἂν δὲν ἔχουν πάντα τὴν χάρη τοῦ ἀπροσδόκητου—σὲ συγγραφεῖς ὡς τὸ Ροῦδην τίποτε δὲν εἶναι ἀπροσδόκητον—φέρνουν, ὡστόσο, στὸ στεγνὸν κάπως κείμενον, μὴ μικροῦλα πνοὴν fantaisie, καὶ στὰ χεῖλη μας, σχεδὸν πάντοτε, τὸ χαμόγελο.

Δὲ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι εἰρωνεύεται γιὰ νὰ εἰρωνευτῆ ὁ Ροῦδης, ὅτι, ὅπως γιὰ τὸ Γκαίτε τὸ λυρικὸν τραγοῦδι, ἔτσι καὶ γι' αὐτὸν ἡ σάτυρα εὗρισκε στὸν ἴδιον ἑαυτὸν τῆς τὴν πλήρωσιν.

Εἰρωνιστὴς συχνότερα παρὰ σατυρικὸς, κυρίως καὶ πάντα, σχεδὸν, πολεμιστὴς, ὁ Ροῦδης ἀντλεῖ τὸ σκῆμμα του ἀπὸ τὴν περιφρόνησιν ποὺ αἰσθάνεται γιὰ τοὺς γύρω του, ἀπὸ ἕνα αἰσθημὰ ὑπεροχῆς, ἀπὸ μίαν ἀντιπάθειαν ποὺ κάποτε φτάνει τὴν ἔχθραν. Μὰ ἂν δὲ σατυρίζει ἀπὸ ἀγάπην, ἀπὸ θερμὴν καὶ ζωνηρὴν συμπάθειαν, δὲν ἀφήνει ὅμως νὰ ληθαργήσῃ μέσα του οὔτε τὸ ἐνδιαφέρον οὔτε ὁ οἶκτος. Συμπονεῖ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦνε μαζί του, κοντὰ του.

Ἡ σάτυρά του ἔχει, ὡστόσο, ἕνα τόνον ψυχρὸν. Δὲν ἀναδύεται ἀπ' ὄλον τὸν ἄνθρωπον, ἀπ' τὴν θερμὴν περιόχην τῆς καρδιάς, ὅπως, αἴφνης, ἡ σάτυρα τοῦ Ἀλέξανδρου Σούτσου, σατυρικὸν πολὺ κατώτερον, ἀλλ' ἀπ' τὸ πνεῦμα μονάχα. Εἶναι καὶ ὅταν ἔχη πάθος—καὶ ἔχει συχνὰ—ἀποκλειστικὰ διανοητικὴν, πολὺ ἐγκεφαλικὴν. Τὸ δείχνει, ἄλλωστε, τὸ πολὺ περίτεχνον, τὸ πολὺ δουλεμένον—καὶ ὅπου φαίνονται τ' ἀχνάρια τῆς δούλεψης—φραστικὸν νῦμα ποὺ παίρνει ἡ σάτυρά του, καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ τὸ «καρκευτῆς εὐφύιας» ὅπως τὸν εἶπαν οἱ σύγχρονοί του, εἶναι σχεδὸν γιὰ τὴν ἀκριβολογίαν του, εὐρημα.

Μὰ μολοντὶ διανοητικὴ δὲν πηγάζει ἡ σάτυρα τοῦ Ροῦδην—ὅπως θὰ ἦταν, ἴσως, φυσικόν,—οὔτε ἀπὸ μίαν γενικὴν κοσμοθεωρίαν ποὺ νὰ κλείνῃ μέσα της στοιχεῖα

(1) Ἔργα, ἐκδ. Φέξη, τόμ. IV σ. 33.

κωμικά, ὡς ἕνα σημεῖον τοῦλάχιστον, καὶ μὲ κάποιον βέβαιον, βιασμό, τῶν πραγμάτων (πεσσιμισμός, μουσικισμός, ρασιοναλισμός, μηχανισμός), οὔτε ἀπὸ μίαν ἀντίληψιν καὶ τοῦ κόσμου, κάπως φιλοσοφικῆς. Ὁ Ροῦδης σατυρίζει τοὺς σύγχρονους του καὶ τὸ γελοῖον καὶ ἐξαχρειωμένον μεσαιωνικὸν ἱερατεῖον.

Ἡ θρησκεία πράγματι, — ἡ ἀμάθεια, ἡ πρόληψις καὶ ἡ δεισιδαιμονία, δηλαδὴ—καὶ ἀργότερα, ἡ πολιτικὴ καὶ ὁ γλωσσικὸς σχολαστικισμός, νὰ τί κυρίως, τὴν ἀποκλειστικὰ, σχεδὸν, τροφодότησε τὴν σάτυρα καὶ τὴν πολεμικὴν τοῦ Ροῦδην.

Ἡ σάτυρά του δὲν ἔπαισε ποτὲ στὴ γενικότητα τῶν μεγάλων σατυρικῶν. Δὲν ξεσκέπασε καὶ δὲ μαστίγωσε ὁ συγγραφεὴς τῶν «Ἐιδώλων», τὸν ἄνθρωπον, οὔτε τὸν Ἕλληνα καὶ στὰ αἰῶνα πάθη του κ' ἐλαττώματα, οὔτε χτύπησε παντοεινὴς κοινωνικὴς ἀσχημίες, τὰ βέλη του, ὅμως, ἦσαν πάντα τσουχτερά, βρῖσκον πάντα βαθεῖα ὅπου χτυποῦσαν, καὶ ἡ πολιτικὴ του σάτυρα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι στὸ μεγαλεῖτερον μέρος της, ἂν ὅχι πέρα ὡς πέρα, καὶ σήμερον ἀκόμα, ἐπίκαιρη.

Δὲ σατυρίζει ἀπὸ τὰ νεῖτα του ἀκόμα, ἀκόμα ἀπὸ τὴν «Πάπισσα» γιὰ νὰ γελάσῃ μονάχα, ἢ γιὰ νὰ κἀνῃ νὰ γελάσῃ καὶ νὰ φανῇ εὐχάριστος στὸν ἀναγνώστην του ὁ Ροῦδης. Ἡ σάτυρά του ἐπηγάγεε καὶ ἀπὸ μίαν ἄλλην διάθεσιν, ἠθικὴν. Ἦθελε, καυτηριάζοντας αἴσχη καὶ ἀνομήματα, προλήψεις καὶ κακοήθειες, ἀθλιότητες καὶ δεισιδαιμονίες, νὰ φωτίσῃ, νὰ φρονηματίσῃ, νὰ προφυλάξῃ καὶ ἂν ἦ ἠθικὴ αὐτῆ διάθεσις δὲ δείχνεται οὔτε στὴν «Ἰωάννα», οὔτε πούθεν ἄλλου, εἶναι γιὰ τὴν καλλιτέχνην πρὸ παντὸς καθὼς ἦταν ὁ Ροῦδης, ἤξερε πὸς ἕνα διδαχτικὸς τόνος, καὶ ὁ πῦρ ἀδιόρατος, θ' ἀλλοίωνε τὴν ποιότητα τῆς τέχνης του. Ὡστόσο, ἡ ὀργὴ τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου ποὺ πληγώνεται εἴτε στὸ γλωσσικόν του αἰσθημὰ, εἴτε στὸ κοινωνικόν, εἴτε στὸ καλλιτεχνικόν, εἴτε καὶ στὸ αἰσθημὰ, ἀπλῶς, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ—αὐτὸ δὲ τοῦ τὸ πληγῶναν συχνότατα οἱ σύγχρονοί του Ἕλληνες—διαφαίνεται παντοῦ. Παντοῦ αἰσθανόμεστε τὸν ντελικτόν, πολιτισμένον καὶ τίμιον ἄνθρωπον ποὺ τοῦ ποδοπατοῦν κάθε μέρα ὅτι πῦρ ἀγαπητὸ ἔχει καὶ πῦρ σεβαστό, καὶ ποὺ μὴ μπορώντας νὰ ξεθυμάνῃ διαφορετικὰ, ξεθυμαίνει σατυρίζοντας. Ἄν ἡ ποίησις εἶναι, κατὰ τὸν Φρόυντ, μίαν «sublimation du désir» καὶ γιὰ τὸν Ροῦδην ἡ σάτυρα θὰ ἦταν, ἀσφαλῶς, ἕνα εἶδος «sublimation du ressentiment».

Τὴν ὀργὴν τοῦ γιὰ ὄλους ἐκείνους ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἱερὴν σκέπην τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐκκλησίας διέπραξαν καὶ διαπράττουν τὰ πῦρ ἀκατανόμαστα αἴσχη, — ὀργὴν ποὺ πρῶτη ἐκδηλώθηκε μὲ τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα»,— δὲν τὴν ἐξέθεραν, ἴσως, τόσο, τὰ ἴδια περιστατικὰ τῆς ζωῆς του, ἢ ἴδια του πείρα καὶ παρατήρησις, ὅσο τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ἄπιστος καὶ ἄθρησκος ἀπὸ ἰδιοσυγκρασίαν, ἀπὸ τὴν φύσιν βαθεῖα σκεπτικὸς, (καὶ ἀκαμπτὸς δογματικὸς μονάχα στοὺς φιλολογικοὺς του καυγάδες), ὁ Ροῦδης ἀντρώθηκε στὰ χρόνια ὅπου ἡ κριτικὴ τῶν θρησκειῶν, κλόνιζε καὶ σάρωνε γιὰ πάντα καὶ τὰ πῦρ ἀσάλευτα δόγματα τούς. Ἀδύνατον νὰ ἔγραφε τὴν «Πάπισσα» καὶ ἕλες τὴν κατοπινὴν ἱστοριοθρησκευτικὴν του μελέτην, ἔχοντας διαθέσει μονάχα τὸ Βολταίρον, τοὺς ἐγκυκλοπαιδικούς καὶ ἕλους τοὺς ὑλιστὰς φιλόσοφους τοῦ 18ου αἰῶνα, ὅχι δὲ συγχρόνως καὶ πολὺ περισσότερο, τὸν Στράους καὶ τὸν Ρενάν.

Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον καθορίζει τὴν «Πάπισσα» ὁ Ροῦδης. «Τὸ βιβλίον μου τοῦτο», γράφει, «εἶναι χημικὴν τὴν μόνον ἀνάλυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ οἴνου, δι' οὗ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐποτίζοντο κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ ρασιονιστικῶν καπλήων». Τὴν αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴν αὐτὴν στάσιν ποὺ ἀπέναντι σὲ μίαν περίοδο θρησκευτικῆς ἱστορίας, ποὺ θὰ προσπαθῆσιν, ἀργότερα, ἀκόμη αὐστηρότερη νὰ τὴν κρατήσῃ στὴν αἰσθητικὴν θεωρίαν του, καὶ, ἰδίως, (αὐτῆ, δὲ, ἦταν καὶ ἡ μοναδική, καὶ ὅχι δική του, ἄλλωστε) τοῦ περιβάλλοντος, τῆς «περιρροῦσης ἀτμοσφαιρᾶς» καὶ, τέλος, στὴν γλωσσικὴν ἀνάγκην τῆς ἠθικῆς, στὴν θετικὴν, καὶ κατὰ περισσώτερον, στὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, τὴν στάσιν τοῦ αὐτῆ τὴν καθιέρωσε ἀκόμη σαφέστερα ὁ Ροῦδης, μὲ μίαν φράσιν, στὸν πρόλογον τῆς «Ἰωάννας»: «Τὰ αἴσχη τῶν τῶν Φράγκων καὶ

των Ἀνατολιτῶν, λέγει, ἐκτίθενται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθoῦς ἀμεροληψίας, αἱ ὀπτασίαι τῶν μεσαιωνικῶν θεολόγων καὶ τὰ δνειρα τῶν γερμανῶν καθηγητῶν ἐμπαίζονται μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας». Ἡ ἀμεροληψία ἀναφέρεται στὴ σάτυρα, μὰ ὅσο ἀμερόληπτος ἦταν στὶς αἰσθητικὲς θεωρίες του ὁ Ροῦδης, καὶ ὅσο ἀπαθῆς στὶς γλωσσικὲς, ἄλλο τόσο μποροῦσε νὰ διατηρήσῃ, ἀναμοχλεύοντας τὸν θρησκευτικὸ μεσαιωνικὸ βούρκο, τὴν ἀταραξία τοῦ ἐπιστήμονα ἢ καὶ λογοτέχνη ἀκόμα, τόσο ὑποταγμένον στὸ θέμα του (στὸ «ἀντικείμενο»), ὥστε νὰ λέγῃ, ὅπως ὁ Φλωμπέρ γιὰ τὴ Μποδαρί, ὅτι θέλησα τὸ βιβλίο τοῦτο νὰ εἶναι ἔτσι γραμμένο ὥστε νὰ μὴ φαίνεται σ' αὐτὸ οὔτε ἴχνος τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τῷγραφε.

Ἐκτὸν ἕνα πληγωμένο, λοιπόν, καὶ βαρειά, μάλιστα, τὸ συχνότερο, ἠθικὸ βέθος πηγάζει ἡ σάτυρα τοῦ Ροῦδῆ, καὶ ὄχι ἀπὸ μιὰν ἀπλὴ ἀλαφριά σκωπτικὴ διάθεση. Γι' αὐτὸ φάνεται, (μιλῶ γιὰ τὴν πολιτικὴν σάτυρα, οἱ ἄλλες ξεθύμαναν, γιατί χάσαν τὴ σημασία ποῦ εἶχαν καὶ τὰ ζητήματα ποῦ τὶς προκάλεσαν), καὶ σήμερα ἀκόμα, τόσο τσουχτερὴ καὶ ὀπῆρε, ἂν πιστέψουμε ὀρισμένους γνώστες τῆς πολιτικῆς ἱστορίας μας, καὶ παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη τοῦ Ροῦδῆ, καὶ τόσο ἀποτελεσματικὴ. Δὲ μποροῦσε νὰ σατυρίζῃ μὲ τέτοια ὀξύτητα, μὲ τέτοια δριμύτητα, νὰ πετᾷ σατῆς τόσο φαρμακερές, ἀνθρώπος ποῦ δὲν εἶχε πονέσει, καὶ πολὺ, μάλιστα. Ὑπάρχει ἀφθονη κακία, καὶ ἀρκετὴ, ἴσως, ὀση αἰγρεῦ, στὴ σάτυρα τοῦ Ροῦδῆ. Ἀλλά, διάβολο, δὲ μπορεῖς, βέβαια, νὰ εἶσαι σατυρικὸς καὶ νᾶχης ψυχὴ ὀσίου καὶ ἀγγέλου, μολονότι ὁ Ροῦδης ὑποστήριξε ὅτι καὶ ὁ Ὑψιστος ἀκόμα, κατὰ τὸν Ἅγιο Βασίλειο καὶ «τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς», εἶχε στιγμὲς εἰρωνείας. Μπορεῖ νὰ μὴ βγαίνουν ἀπὸ ἀγανάκτηση σατῆς ποῦ ξεπολυοῦνται μὲ τέτοιο πάθος, καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀνάβρωμα πόνου ἢ σάτυρά του, ἀλλὰ μιὰ παιχνιδιάρικη καὶ ἀνάλαφρη, μονάχα, εἰρωνία ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ «στέκει μακριά, κοιτάζει, σημειώνει καὶ γελᾷ» ; (1)

Τὸ πόσο δεινὸς πολεμιστὴς ἦταν — καὶ αὐτὸ, κυρίως, ὀπῆρε — καὶ ὄχι μονάχα μυκτηριστὴς, «κχυρευτὴς εὐφυῶς», τῷδειξε πολὺ γλήγορα ὁ Ροῦδης, μὲ τὴν ἀπάντησή του στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, γιὰ τὸν ἀφορισμὸ τῆς «Πάπισσας», καὶ ἀμέσως κατόπιν, μὲ τὶς χαριέστατες ἐκείνες τέσσαρις ἐπιστολὰς ἐνὸς Ἀγρινιώτη. Δὲν ἦταν πιά οἱ σαρκασμοί, οἱ τσουχτερότατοι, βέβαια, ἀλλὰ γελαστοὶ πάντα, τῆς «Πάπισσας», σατῆς ὀπως ἡ περίφημη γιὰ τὶς γυναῖκες : «ἂν δὲ οἱ ἄνδρες ἦσαν στεῖροι, ὡς οἱ ἡμίονοι, καὶ βωδοί, ὡς οἱ ἰχθύες, οὐχὶ νὰ στενάζωσιν, ἀλλ' οὐδὲ ν' ἀναπνεύσωσι, νομίζω, ἠθέλον ἀφήνει αὐτοὺς αἱ ἀπόγονοι τῆς Εὐδας». Στὴν ἀπάντησή του στὴ Σύνοδο καὶ στὶς Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀγρινιώτη, δαγκώνει, ξεσκίζει, μπῆχνει τὰ νύχια του ὁ Ροῦδης στὶς σάρκες ἐκείνων ποῦ χτυπᾷ καὶ τοὺς δείχνει χεροπιαστὲς, μὲ ἀκατμάχητα ἐπιχειρήματα, ὀλη τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν κακοπιστία τους : «... ἡ ὕβρις καὶ ἡ διαβολὴ ἂν καὶ τιμωροῦμεναι ὕπο τοῦ κώδικος, κατῆντησαν ὀμως διὰ μακρᾶς συνηθείας ἀναπαλλοτριῶτα προνόμια τῶν ἱερέων, τὰ ὀποῖα οὐδεὶς σκέπτεται ν' ἀμφισβητήσῃ αὐτοῖς, ὡς κατὰστάντα ὀλως ἀκίνδυνα, ἀφοῦ ὁ κόσμος δὲν πιστεύει πλέον εἰς τοὺς λόγους των... » «... τοὺς δὲ Ἄγιους, τὸσον ὀλίγον τιμᾶτε, ὥστε ἀλλᾶσσετε τὰ δνόματα αὐτῶν κατὰ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις, καθιστῶντες αὐτοὺς ὀτὲ μὲν Ὀθωνιστὰς ὀτὲ δὲ Ἐπαναστᾶτας καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀρχιερατικὸν ὀμῶν ἐνδύμα τὸσον ὀλίγον σέβασθε, ὥστε γράφετε εἰς τοὺς ἰδιώτας ὀδριστικὰς ἐπιστολὰς, ὀσάκις εὐρίσκατε ὀτι οὔτοι δὲν ἐπλήρωσεν ἀρκούντως ὀπηρεσίας, τὰς ὀποίας ἀμισθὶ χρεωστετε νὰ προσφέρετε» (2).

(1) Γιάννης Ἀποστολάκης : «Ἡ Ποίηση στὴ Ζωὴ μας».

(2) Ἐνας ἐπίσκοπος, ὁ Ἅγ. Καροσίος, αὐτὸς ποῦ εἶχε προκαλέσει τὸν ἀφορισμὸ τῆς «Πάπισσας», εἶχε πληρωθῆ γιὰ μιὰ παράστασή του σὲ κάποια κηδεῖα, πνήντα δραχμῆς, καὶ ἐπειδὴ βρῆκε πὼς δὲν ἦταν ἀρκατὸ τὸ ποσὸ, ὀστεῖλε ἀπρεπεσᾶτῆν ἐπιστολὴν, δι' ἧς ἀπῆτει νὰ πληρωθῆ ἄξιοπρεπῶς».

«Καὶ ἐπειδὴ ἔτυχε περὶ κλαποδίων ὁ λόγος, ταῦτα μοι ἐνθύμισαν τὰ ὀποδῆματα, τὴν φράσιν δηλ. ἐνὸς φίλου μου, ὀστις δι'σχυρίζετο προχθὲς εἰς τὸ καφφενεῖον τοῦ Σπουροπούλου ὀτι ὁ ὀφελιμώτερος τρόπος νὰ μεταχειρίζωνται μερικὸι ἀνθρώποι τὸ μελάνι τῶν ὀθᾶ ἦτο ἂν ἐμαύριζαν μὲ αὐτὸ τὰ ὀποδῆμάτων». «Πόλεμοι, διαζύγια, ὀχενδραὶ, λησταί, ποδᾶγρα, ἄγχοναί, φόροι, ἱερεῖς... ἀνοησία καὶ ἄλλα κακὰ δὲν ἔλειψαν ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἐνθυμίζοντα καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς ὀτι ἡ Εὐα ἔφαγε τὸ μῆλον.»

Γράφοντας τὴν «Πάπισσα» ἔχει κιόλα, ἐντελῶς σχεδόν, τεχνουργημένο ὁ Ροῦδης, τὸ σατυρικὸ ὀργανὸ του. Τὸ ποῖόν, ὁ τόνος καὶ ἡ ἔκφραση ἀκόμα τῆς εἰρωνίας του, ἡ ἔλλειπτικὴ καὶ αἰχμηρὴ, ποῦ συμμαζεύεται, λές, γιὰ νὰ ξεπεταχτῆ ὀρμητικώτερα — ὀλ' αὐτὰ τὰ κατέχει ἦδη καὶ τὰ χειρίζεται μὲ ἄνεση καὶ ἀσφάλεια. Μὰ μὲ τὸν καιρὸ εὐρύνεται ἡ περιοχὴ ὀπου ρίχνει τὶς σατῆς του, πληθθαίνουν οἱ στόχοι του, καὶ ἡ αὐξῆμένη πείρα του, οἱ πόνοι, δηλαδή, καὶ τὰ παθήματά του, ὀ πλουτισμὸς τῶν γνώσεών του, τὸ φιλοσοφικὸ του μέστωμα, δίνουν στὴ σάτυρά του μεγαλύτερο πλάτος καὶ βάθος, καὶ τὴν κάνουν, ὀστερα, μάλιστα, ἀπ' τὴν ὀικονομικὴ του καταστροφῆ, καὶ πὸ πικρῆ.

Ἀπ' τὸ 1875, ἐποχὴ ὀπου ἐξέδωκε τὸν «Ἀσομοδαῖο», τὸ περίφημο σατυρικὸ του περιοδικὸ, ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, δὲν ὀπάρχει οὔτε ἕνα ἄρθρο σχεδόν τοῦ Ροῦδῆ, οὔτε ἕνα «καλάθυρμα», οὔτε μιὰ μελέτη ποῦ νὰ μὴ εἶναι λιγώτερο ἢ περισσότερο σαρμμένα μὲ τὰ αἰχμηρότατα ἀγκάθια τῆς εἰρωνίας του. Εἰρωνεύεται τὰ πάντα, ἄλλοτε πὸ βία, ἄλλοτε πὸ λεπτά, ἄλλοτε ὀσφάνερα, ἄλλοτε σκεπασμένα, ἄλλοτε πλάγια, ἄλλοτε κατὰμουτρα, ἀπὸ τὰ βέλη τῆς σάτυράς του δὲ γλυτῶνει κανεῖς, καλλιτέχνης, λόγιος, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ποιητῆς, κριτῆς διαγωνισμοῦ, δόγματα καὶ θεωρίες, γεγονότα, καταστάσεις, θεομοί, νοσοτροπίες, ὁ Κόντος, ὁ Τζιβανόπουλος, ὁ Φαρμακίδης, ὁ Ἀντωνιάδης, ὁ Ἀγγελος Βλάχος, ὁ Κουμουνοῦρος, ὀλες οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἔλλητικῆς ζωῆς, καλλιτεχνικὲς, κοινωνικὲς, ἐπιστημονικὲς, πολιτικὲς. Καὶ τὸ περισσότερο δὲν εἰρωνεύεται ὁ Ροῦδης ἀπὸ ἐμφυτη κακεντρέχεια, ὀπως τὸν κατηγόρησαν, ἐκδικούμενος γιὰ διάφορα πληγώματα τοῦ ἐγωῖσμοῦ του. Εἰρωνεύεται γιὰ νὰ μπορῆ ν' ἀνακουφίζεται λίγο ἀπὸ τὴ μωρία (1), ἀπὸ τὴν ἀμάθεια, ἀπὸ τὴν κακοῆθεια, ἀπὸ τὴν πώρωση καὶ τὸν κυνισμό ποῦ τὸν ζῶναν. Μὴ μπορώντας νὰ φύγῃ ὀλᾶτελα ἀπὸ τὸ περιβάλλον ποῦ τὸ σιχαίνόταν καὶ τὸ ἀγαποῦσε, καὶ ὀπου τὸ ἠθικό, τοῦλάχιστον, ἀνάστημά του ὀθ φανόταν σὰ μιὰν ἀνωμαλία, (2) μεταχειρίζεται τὴν εἰρωνία γιὰ ν' ἀλαφρώσῃ λίγο καὶ νὰ εὐωδιάσῃ τὸ βαρὺ καὶ δύσοσμο χῶρο μὲς στὸν ὀποῖον εἶναι ὀποχρεωμένος νὰ ζῆ.

Ἀπὸ τίποτε δὲν ἀναδινόταν τόσο δυνατὴ ἢ δυσωδία κὶ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὀσο ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, ἀλλὰ καὶ τίποτε ὀμως δὲν ἔκανε ὀπως καὶ σήμερα, τὸσον βαθὺ κακὸ ὀσο ἡ πολιτικὴ. Ἦταν ἡ μεγάλη καὶ ἀγιάτρευτη ἀρρώστεια τοῦ ἔλλητισμοῦ, τεράστιο φαρμακερὸ φυτὸ μὲ ἀπλωμένα παντοῦ τὰ πλοκάμια του ποῦ ρουφοῦσε ὀλη τὴν ἰκμάδα τοῦ ἔθνους. Τέτοιο σταυλὸ τοῦ Ἀυγεία ποῖος νὰ τὸν πάστρευε ;

Ὁ Ροῦδης μολονότι σκεπτικώτερος σὲ τοῦτο παρ' ὀτι σὲ ὀποιοδῆποτε ἄλλο

(1) Καὶ ὀμως ἦξερε, βέβαια, καὶ μὲ τὸ παραπάνω, μάλιστα, ὀτι, καθὼς λέγει καὶ ὁ Μοντερλάν : «La nécessité de vivre au milieu d'imbéciles n'est égarquée quasi à personne»

(2) Μὰ καὶ τὸ λογοτεχνικὸ. Τὸλλᾶχιστον ἀπ' τὸ 1860 ὡς τὸ 1900, κανένας σὸ Νεοἀλλητικὰ γράμματα (ἐκτὸς ἴσως ἀπ' τὸ Βιζυηνό) δὲ φτάνει τὸ Ροῦδῆ. Ὁ Πολυλάς εἶναι φιλοσοφικώτερος, βέβαια, καὶ αἰσθητικώτερος κριτικὸς ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς «Πάπισσας», μὰ δὲν ἀφήκε ἔργο κριτικὸ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἄξιας — σὸ πολεμικὸ του μέτρος — τῶν «Εἰδῶλων». Ὅσο δὲ γιὰ τὴ μορφῆ τοῦ Πολυλά τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ, γενικὰ, δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητες, νομίζω, πολλὰς ἐπιφωλᾶσεις.

ζήτημα, επιχείρησε, ώστόσο. Με τόν «'Ασμοδαίο», με τ' άρθρα του, με τις διαφορές του μελέτες, χτύπησε όσο μπόρεσε τὰ μύρια κεφάλια τοῦ χιλιοκέφαλου δράκου, άλλοτε τσουχερώτερα, άλλοτε πιό ἥπια, παίζοντας καί χαριτολογώντας. Καί ἦταν ἀσφαλῶς στό ὄψος τοῦ ρόλου τοῦ σατυρικός, εἶτε ἐδειχνε θαρρετὰ τὰ βρωμερὰ ἔλκη τῆς πολιτικῆς, μπηχώντας ὡς τή ρίζα τους, τὸ κοφτερό του μαχαίρι, εἶτε περιπαίριζε χαριτωμένα τὰ γελοῖα καί τὰ στραβά τῆς.

Αὐτὰ ποῦ ἔγραφε εἶχαν στήν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου ὅσην ἐπίδραση καί «αἱ παρατηρήσεις τῶν ἀστρονόμων ἐπὶ τῆς πορείας τῶν ἀστέρων;» Ἐκάνε καίτι ὁ Ροῦδης ποῦ τὸ θεωροῦσε, ἴσως, καθήκον του, πολεμοῦσε «γιά τὴν τιμῆ». μ' ἀφιλοκέρδεια, γιά μόνη τὴν ἡδονὴ τοῦ πολέμου, καί τὸ κάτω κάτω, ἔγραφε μερικὲς ἀπὸ τίς ὡραιότερες νεοελληνικὲς σατυρικὲς σελίδες.

Δὲ μοῦ φαίνεται ὡστόσο, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ κ. Ἀνδρεάδης, νὰ ἔμπαινε ὁ Ροῦδης «βαθότατα εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας». Ξεσκεπάζει καί δείχνει καθάρα, ἀναγλυφικά, καταστάσεις, δὲν ἀναζητεῖ ὅμως, μ' ὄλο ποῦ θάχε, ἴσως, τὴν ἱκανότητά νὰ τὰ βρῆ, τὰ αἰτίαι τους. Σίγουρα, «ὁ σημερινὸς Ἕλληνας ἐξοχόμενος τῆς πολιτικῆς ὁμοιάζει ὀψάριον ἐκτὸς τοῦ ὕδατος». Γιατί ὅμως; Καί γιατί «ἡ πολιτικὴ παρ' ἡμῖν δύναται νὰ ὁμοιωθῆ πρὸς τὰ ἐκμυζῶντα πάσαν ἱκμάδα τοῦ ἐδάφους ἀδηφάγα ἐκεῖνα φυτά, παρὰ τὰ ὅποια οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ βλαστήσῃ»;

Δίνει ἕνα χαριτωμένο καί υπερβολικό, λιγάκι—μὰ ἡ ὑπερβολὴ ὄχι μόνον ταιριάζει: ἀλλὰ κι' ἐπιβάλλεται, ἴσως, στή σάτυρα—τοῦ κόμματος στήν Ἑλλάδα. Δὲν ἐξηγεῖ ὅμως, ἢ δὲν ἐξηγεῖ ἀρκετὰ γιατί εἶναι τέτοια ἡ σύστασή του. Γιατί νάχη στήν Ἑλλάδα αὐτὴ τὴ μοναδικὴ παντοδυναμία ὁ βουλευτῆς, καί γιατί ἄλλο, ἐκτὸς ἀπ' τὴν πολιτικὴ, στάδιο μπορεῖ νὰ προτιμῆσθαι στήν Ἑλλάδα «μόνος ὁ ἀφιλότιμος, ὁ ἀσκητῆς, ὁ κυνικός φιλόσοφος, ὁ περιφρονητῆς παντὸς ἐπιγεῖου ἀγαθοῦ καί ὑποψήφιος κληρονόμος τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν»; Ἐδ φαίνόμενο τοῦτο, ἀπ' τὰ τραγικώτερα νεοελληνικά, δὲ φτάνει, βέβαια, νὰ τὸ ἐξηγήσῃ οὔτε τὸ «αἰνιγματικό» τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ γεμάτου ἀπὸ τίς πιό βαθεῖες καί περίεργες ἀντιθέσεις, οὔτε καί τὸ ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς «εἶναι ἕνα ἔξυπνον καί ἀγαθόν, ἀλλ' ἀνίκανον νὰ ἀνδρωθῆ παιδίον».

Πουθενά, σὲ κανένα ἄρθρο του, σὲ καμμιά του μελέτη, δὲ θέλει νὰ ὁμολογήσῃ ὁ Ροῦδης—γιατί, ἀσφαλῶς θὰ τῷ δλεπε—ὅτι ὅπως τὸ ψάρι ἀπ' τὸ κεφάλι βρωμᾷ, εἶσι καί ἡ πολιτικὴ διαφθορὰ κατέβηκε ἀπὸ τὴν ἰθύνουσα τάξη του στό λαὸ μας, καί ὅτι ἀπὸ κεῖ καί πέρα μοιραῖα πιὰ δημιουργήθηκε ἕνας φαῦλος κύκλος ('). Χτυπᾷ τὴν ἰθύνουσα τάξη στοὺς πολιτικούς ἐκπροσώπους τῆς, ὁ πόλεμός του ὅμως εἶναι σχεδὸν πάντα προσωπικός. Σὲ λιβάδι κομματικῆς κτηνοτροφίας μετέβαλε ὁ Κουμουνοῦρος τὴν Ἑλλάδα, καί τοὺς κατοίκους τῆς σὲ «πτυχοῦχον ἀγέλην ἀνορθογράφων θεσιθηρῶν». Μὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Κουμουνοῦρο δὲν τὸ εἶχαν κάνει αὐτὸ καί ἄλλοι πολιτικοί, καί ἄλλοι κατόπιν; Καί ἂν εἶναι σωστότατο ὅτι ὁ πολιτικός ἐκεῖνος «ὡς τοῦ ταμείου τὰς θύρας ἀνοίγει εἰς ὄλους τοὺς πενήτωντας, οὕτω καί τῆς διανοίας του τὰς ἀγκάλας τείνει προθύμως εἰς πᾶσαν ἰδέαν», δὲν εἶναι σωστό, σωστότατο καί γιά ὄλους τοὺς ἄλλους νεοελληνες πολιτικούς, συλλήδων καί ἀθρόως, τοὺς πρὶν καί μετὰ τὸν Κουμουνοῦρο, ἐκτὸς ἀπὸ δύο τρεῖς; Ποῖος εἶχε ὄχι πρόγραμμα—αὐτὸ, ἐπὶ τέλος μπορεῖ καί ν' ἀλλάξῃ, ἀφοῦ, ὅπως διαλαλοῦν καί οἱ ἴδιοι οἱ πολιτικοί, ἡ τέχνη τους εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν τέχνη τῆς προσαρμογῆς στίς ἐκάστοτε διαμορφωνόμενες καταστάσεις,—ἀλλὰ δύο τρεῖς κἂν γενικὲς, ὀδηγητῆρες γραμμὲς στήν πολιτικὴ του;

Δὲν ἦταν, βέβαια, κἂν ἄλλο μάλιστα, «μαλθακά ψευδῆ» αὐτὰ ποῦ ἔλεγε στοὺς

(') «La conscience, γράφει ὁ Ρενάν,—καί τὰ λόγια του εἶναι ἀληθινὰ, γιά κάθε κοινωνία, ὅπου ὑπάρχει κρατούσα τάξη—d'une nation, résiste dans la partie éclairée de la nation, laquelle entretient et commande le reste» (Réforme Intellectuelle et Morale).

συγχρόνους του ὁ Ροῦδης, θὰ μπορούσαν ἔμως τὰ «σκληρὰ ἀληθῆ» νὰ εἶναι σκληρότερα ἀκόμα, σὲ μερικὲς περιστάσεις, καί τὰ ἀληθῆ, ἀκόμα πιό ἀληθῆ. Μὰ ὁ τρόπος ποῦ τᾶλεγε εἶτε τοὺς ἔτσουζε, εἶτε τοὺς πείραζε, εἶτε ἐπαίριζε μαζί τους σὰ γάτα ποῦ ρονρονίζει, μισοκλείνοντας πονηρὰ τὰ μάτια τῆς, καί ἔτοιμη, μέλις τὴν πειράξῃς, νὰ ξαναχυμῆξῃ, κινούσε πάντα τὸ ἐνδιαφέρον τους, ὅπως κινῆ καί τὸ δικὸ μας ἐνδιαφέρον, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια.

Ἄπ' τὸν ἔθνικὸ ποιητὴ ποῦ τὸν φανταζόταν ὁ Ροῦδης σατυρικό—ἕνα εἶδος, ἴσως, Γιουβενάλῃ καί Δάντη μαζί!—ζητοῦσε νάχη στόμα μεγαλόφωνο, ὡς magna sonaturus, ὅπως ἔλεγε ὁ Ὀράτιος: καί ἐπεξηγοῦσε: «θέλωμεν ἕκαστον κατὰ τῆς κακίας βέλος, πᾶσαν δηλαδὴ σχεδὸν φράσιν του, νὰ βάρῃ εἰς τὴν χύτραν ἐκείνην τῶν στριγλῶν τοῦ μεσαίωνα, τὴν περιέχουσαν ἰὸν ἐχίδνης, ἀφέψημα κυνείου, καί σίαλον κυνὸς λυσσῶντος». Τέτοιαι φράσεις ὄχι λίγες ἐξακόντισε καί ὁ Ροῦδης κατὰ τῶν συγχρόνων του. Φαρμάκωνε σὰ νάβγαине ἀπὸ μεσαιωνικὴ χύτρα ἡ σαῖτιά του, ὅταν παρέβαλλε τὸν Κουμουνοῦρο μετὰ τὸν ἡμερο ἱπποπόταμο τοῦ Ἄδουσινοῦ στό δέρμα τοῦ ὀσίου ὁ αὐτόχθων εἶχε χαράξει ἕναν κύκλο «καί ἐγυμνάζετο ἀπ' αὐτοῦ εἰς σκοποβολήν, βέβαιος ὢν ὅτι τὰ βέλη του οὐδένα ἐπροξένουν εἰς αὐτὸν πόνον ἢ ζημίαν». Φαρμακερός ἀλλὰ καί τι ὑπέροχος! ἦταν ὅταν στό τελευταῖο ἄρθρο τοῦ Ἄσμοδαίου, ἀπαντοῦσε σὲ μιὰ ἐφημερίδα ποῦ εἶχε ὀνομάσει τὸ περιοδικὸ τοῦ Ροῦδης, συνάδελφον. «Ταῦτα πάντα (') ἀνεγνώσκωμεν γελῶντες: ἀλλὰ ἐπὶ τέλος μία τῶν ἐφημερίδων τούτων, ἀποκαλέσασα τὸν «Ἄσμοδαῖον» συνάδελφον, εὔρε τὸ τρωτὸν τοῦ θώρακός του καί ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ρίψῃ τὸν κάλαμον ἀνακράζων: «Ἔστω προδότης, ἀπατρις, ἀσεβῆς καί κακοήθης. Ἄλλὰ συνάδελφος τῶν ἀνθρώπων τούτων! Ἀπόστρεψον, Κύριε, ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο».

Μὰ καί ὅταν δὲ φαρμάκωνε, ζεματοῦσε: «Πιστεύω ὅτι ὁ κ. Κόντος οὐδὲν ἄλλο εἶδος πνεῦμα γνωρίζει πλὴν τοῦ ψιλοῦ καί τοῦ δασέος». «Ἐκἄστη τῶν φράσεων του ἦτο τοῦλάχιστον ἐξάπηχος καί ἐξήρχετο τοῦ στόματος αὐτοῦ ὡς ἀτελείωτος ὄψις, ἢ μᾶλλον ὡς ἐγγυελος, διὰ τὴν ὄλως ἀνώδυνος, ἀνευ κόκκου δηλητηρίου».

«Ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ ἀναδείξας ὑπατον τὸν ἵππον αὐτοῦ οὐδένα ἄλλον εἶχε σκοπὸν ἢ νὰ καταστήσῃ ψηλαφητὸν τὸ ἀπερίοριστον τῆς καισαρικῆς παντοδυναμίας: διὰ τὸν αὐτὸν ἴσως λόγον ἀνέδειξεν ἢ παρ' ἡμῖν βουλευτοκρατία πρωθυπουργὸν τὸν κ. Δηλητηριάννην». «Ἐξοφραίνετο τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἂν ἤθελε νὰ πεισθῆ ἂν ἦσαν ἢ ὄχι φηγῶσιμοι». «Ἄλλὰ πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὰ κελαδῆματα τῆς Σαριπολείου ἔδρας, οὔτε γνώσεων, οὔτε πνεύματος οὐδὲ κἂν λόγων ἢ μελάνης ἔχει τις ἀνάγκην: ἀρκεῖ νὰ ἔχη πέντε δάκτυλα καί νὰ ἡξυέρῃ ν' ἀνοίγῃ τὴν παλάμην». Καί αὐτὸ ποῦ θὰ τῷ γράφε καί ὁ Chamfort: «Σέβομαι τοὺς νεκρούς, καί ὅταν ἀκόμη εἶναι ζωντανοί».

Ὅπως γιά τὸν Οὐάιλντ δὲν ὑπῆρχαν ἠθικά καί ἀνῆθικά βιβλία, ἀλλὰ μονάχα κακογραμμένα καί καλογραμμένα, εἶσι καί γιά τὸν Ροῦδην, φαντάζομαι, τὰ φιλολογικὰ ἔργα θὰ ἦσαν δύο εἰδῶν, τὰ εὐχάριστα καί τὰ πληχτικά, ἐκεῖνα ποῦ διασκεδάζουν τὸν ἀναγνώστη καί ἐκεῖνα ποῦ τὸν ἀποκοιμίζουν. «Κατ' ἐμέ, ἔγραφε στή δευτέρῃ ἐπιστολῇ ἐνὸς Ἀγρινιώτου, ἡ μεγαλητέρα ἀνηθικότης εἶναι ν' ἀποκοιμῆται τις τὸν ἀναγνώστην του». Τῆ νερκωτικῆ ὀσβαρότητα τὴν ἐπέτρεπε μονάχα στοὺς μεγάλους συγγραφῆς: «Εἰς μόνον τοὺς ἐξόχους ἀνδρας, λέγει στήν «Πάπισσα», συγχωροῦνται αἱ ὑπναλῆαι φράσεις, ἡμεῖς δὲ οἱ ταπεινοὶ γραφίσκοι πρέπει νὰ εἴμεθα πάντοτε ἐξυπνοι, ὡς αἱ χῆνες τοῦ Καπιτωλίου, αἵτινες ἐξύπνησαν τοὺς Ρωμαίους».

Ἐξυπνος ἦτανε πάντα ὁ Ροῦδης, ὅπως κανεῖς ἄλλος, ὡς σήμερα, στήν Ἑλλάδα.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

(') Διάφορες βρισιεῖς ἄλλων ἐφημερίδων.

ΕΛΛΗΝΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ

Κ Α Ι

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΜΙΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑΣ Ι.

Πολλά χρόνια πριν από την 'Ελληνική 'Επανάσταση, διάφοροι έθναγωγοί, όπως ο Βούλγαρις, ο Ρήγας κι' ο Κοραΐς, καθώς και οι αποτελούντες τη «Φιλική 'Εταιρεία», είχαν έμπνευση στο βουλωμένο Έλληνα την ιδέα πώς δέν άνηκε μόνο σένα προνομιούχο λαό ανάμεσα στους Βαλκανικούς, αλλά και σέ μιá φυλή, έντελώς έξαιρετική ανάμεσα στίς άλλες. 'Ο Ρήγας στήν προκήρυξη τής «Διοικήσεως» έγραφε: «Ο ΛΑΟΣ Ο ΑΠΟΓΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Οσοι ΚΑΤΟΙΚΟΥΝ ΤΗΝ ΡΟΥΜΕΛΗ, ΤΗΝ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ». Ένα δέ λαό άναγνώριζε ως κυρίαρχο στή Βαλκανική, τέν νεοελληνικό. Τήν ίδια ιδέα, πώς είμαστε προνομιούχοι, διακήρυξε παντού και ο Κοραΐς, στά «προλεγόμενα» τών εκδόσεών του, και στόνομα τής ιδέας αυτής καλοσέε τούς Έλληνας έναντίον τών τυράννων τής πατρίδας. Αυτή τέλος ή «Φιλική 'Εταιρεία» υπέκαιε τήν ίδια ιδέα και ο άρχηγός τής 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης κήρυσε τήν επανάσταση «εις τό όνομα τών ΑΙΟΦΟΝΩΝ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΟΤΕΡΟΥ ΛΑΟΥ ΤΗΣ ΓΗΣ». 'Η ιδέα αυτή κωφόρησε και γέννησε κι' άνάβρεψε τήν περίοδο τού εύρωπαϊκού φιλελληνισμού κι' αυτή συντέλεσε ΚΑΤΑ ΜΕΓΑ ΜΕΡΟΣ στή δημιουργία τού νεοελληνικού κράτους.

'Αλλ' ίσως ρωτήση κανείς: ή ιδέα αυτή άνταποκρινόταν πρós τήν πραγματική κατάσταση τής 'Ελλάδος; άνταποκρινόταν πρós τήν νέα έθνολογική και γλωσσική διαμόρφωση, πού πήραν, οι έλληνικές χώρες κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους κι' ύστερα κατά τούς χρόνους τών Φράγκων κατακτητών και τελευταία κατά τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας; Δυστυχώς τήν εποχή εκείνη ούτε οι Ιστορικές έρευνες, ούτε οι έθνολογικές εργασίες, ούτε ή κρατισκοπία ήσαν τόσο καλλιεργημένες, ώστε νά μάς δόσουν ένα θετικό συμπέρασμα, ή έστω νά δημιουργήσουν και μιá απλή ύποψία. 'Ο,τι όμως διέφυγε τήν Ιστορία, δέν διέφυγε τήν δέξια αντίληψη μερικών περιηγητών τής 'Ελλάδος, πού διέκριναν στούς κατοίκους ΕΝΑ ΝΕΟ ΛΑΟ, γιομάτο ζωτικότητα, γιομάτο δραστηριότητα και πονηριά. 'Ο περιηγητής Gell, γιατρές και φιλέλ-

ληγας, πούρθε στήν 'Ελλάδα τά 1823 διαπίστωσε, πού οι κάτοικοι πολλών επαναστατημένων επαρχιών ήσαν άθλανόφωνοι κι' αποτελούσαν τό ένα τρίτο τών κατοίκων τής χώρας. 'Ο ίδιος διέκρινε και σχετική φυλετική ομοιομορφία μεταξύ τών 'Ελλήνων και τών άλλων βαλκανικών λαών. (1) Δέν είχε περάση πολύς χρόνος και τά 1829 ή μεγάλη έφημερίδα τού Λονδίνου, ή «Σφαίρα» (2) διατύπωνε κατηγορηματικές αντίρρήσεις για τή σημερινή φυλετική διαμόρφωση τών 'Ελλήνων. Οι άρχαιοι πρόγονοι δέν είχαν παίξει σπουδαίο ρόλο στίς νέες επιμειξίες, από τίς όποιες βγήκε ή νεοελληνική έθνότητα. Τέλος τά 1830 είδε τό φώς ή μνημειώδης έργασία τού Fallmerayer για τή μεσαιωνική Ιστορία τού Μωριά. (3) 'Αν άποβάλουμε τίς εθνικές προλήψεις και δούμε φύχραμα τίς άπόψεις τού γερμανού Ιστορικού θά βρούμε πώς ο Fallmerayer δέν έθιγε τήν εθνική φιλοτιμία τών 'Ελλήνων. Τό συμπέρασμα τού βιβλίου ήταν τούτο: 'Η νεοελληνική φυλή άποτελεί μιá ΦΥΛΗ ΝΕΑ, πού κατοικεί τίς περιοχές τού αρχαίου κόσμου και πού μπορεί μέ τό χρόνο νά εξελιχθή και κατασταθή και πάλιν τό πρότυπο στίς ίδιες περιοχές τής 'Αρχαιότητας. 'Αν ή φυλή αυτή θέλει νά λέγεται ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ πρέπει νά αποδεχθή και τήν κοινωνική σύνθεση τού ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, πούταν ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΩΣ ΚΡΑΜΑ ΦΥΛΩΝ, Οι έπιστημονικές θέσεις τού Fallmerayer άνοιγαν νέους ευρύτατους όρίζοντες στή δράση τής νεοελληνικής φυλής και προλείπαν τό έδαφος σέ μιá ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΛΑΩΝ. Ούσιαστικώς ο γερμανός Ιστορικός έκει έτεινε. Δυστυχώς παρεξηγήθηκε από τούς 'Ελληνας τής εποχής εκείνης. 'Αλλ' οι κάτοπιν άγώνες του για τήν ΕΝΩΣΗ τών γερμανικών φυλών σέ μιá μεγάλη ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ, δέν αφήνουν άμφιβολία, πώς για τούς ίδιους σκοπούς είχε εργασθή και στά Βαλκάνια. 'Ο Fallmerayer είπε: οι 'Ελληνας καθώς και οι άλλοι Βαλκανικοί λαοί αποτελούνε τήν ίδια έθνολογική φυλή, μ' ελάχιστες διαφορές. Είνε ΟΛΟΙ ΤΟΥΣ ΛΑΟΙ ΝΕΟΙ. 'Ιδιαίτέρως οι Έλληνας, άπαρτίζουν μιá από τίς πιό νεώτερες φυλές τού κόσμου και οι βάσεις τού νεοελληνικού κράτους, πού τότε μόλις είχε λευτερωθή, έπρεπε νά θεθούν από τό 'Αλφα.

Τίς σωτήριες αυτές άπόψεις πολύ πριν παροσιασθούν οι εργασίες τού γερμανού Ιστορικού, ήρθε νά εφαρμόση ο πρώτος Κυβερνήτης τής 'Ελλάδος 'Ιωάννης Καποδίστριας. 'Ο Καποδίστριας, ως ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ, τολμούμε νά πούμε πώς απέτυχε στό έλληνικό ζήτημα. Αυτός, ένας φανατικός ρωσόφιλος δέν έπρεπε νά κατεβή στήν 'Ελλάδα, πού δημιούργησε ή 'Αγγλία, για τά συμφέροντα της. Και πραγματικώς, πώς ήταν δυνατόν ή 'Αγγλία νά έμπιστευθή τήν 'Ελλάδα, πούπλασε μέ τά πρωτόκολλα τού Λονδίνου (1826) και τής Πετρούπολεως (1827) σ' έναν πρώην ύπουργό τού Τζάρου; Πώς ήταν δυνατόν ν' άνεχθή αυτό τό σατανικό έλιγμό τής Ρωσικής πολιτικής; 'Αναμφιδόλως ο Καποδίστριας πίστευε πολύ στόν έαυτό του, πίστευε στόν φιλελληνισμό του, πίστευε στή μεγάλη του διπλωματική Ικανότητα. Και όμως ή διπλωματία δέν είνε πίστη. Είνε άμφιβολία και δυσπιστία. Είνε πρόβλεψις και πιθανότητα. Και όμως, άν ο κεκυρτός διπλωμάτης απέτυχε στήν εκτίμηση τής έξωτερικής πολιτικής, όμως σ' ένα σημείο ΕΙΔΕ ΦΩΤΕΙΝΑ τό Ρωμαίικο και τό σημείο αυτό ήταν τό έξής: Είθε τήν ΣΧΕΔΟΝ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, στήν όποία βρισκόταν τό Ρωμαίικο, μετά τήν επανάσταση. Χωρίς καμιά ΠΡΟΓΟΝΟΠΑΛΗΙΑ ή καλλιτερα χωρίς καμιά ΠΡΟΓΟΝΙΚΗ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ, είθε σάν πρακτικός άνάτομος, τήν κοινωνική του σύνθεση. Για τούτο και διατήρησε τό ΠΡΩΤΟΓΟΝΟ ΘΕΣΜΟ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ. Διατήρησε τό ΑΤΑΚΤΟ τού στρατεύματος, τήν ΚΛΕΦΤΟΥΡΙΑ δηλαδή, τής τουρκοκρατίας. Διατήρησε τήν ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ στήν ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, και, τό σπουδαιότερο, ζήτησε τή συνέχιση και τήν ενίχιση

(1) W. Gell : Narrative of a Journey in the Morea—1823 σελ. 33.

(2) Σφαίρα τού Λονδίνου (Globe) έτος 1829 αριθμ. 77.

(3) Fallmerayer : Geschichte der Halbinsel Morea Top. A 1830.

της γεωργικής και κτηνοτροφικής καταστάσεως, πούχε διαμορφωθεί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Τὸν κατηγορήσαν γιατί ζήτησε νὰ περιορίση καὶ καταργήση τὴν διδασκαλία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Καὶ ἔμως ἡ φωτεινὴ του διάνοια, πούδλεπε καθαρὰ τὸ Ρωμῆϊκο, ἀπάντησε στοὺς κατηγοροὺς του, πὼς ἤθελε τοὺς Ἕλληνας ΠΡΩΤΑ ΓΕΩΡΓΟΥΣ καὶ ὕστερα ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥΣ. Παραθέτουμε τὴ σχετικὴ περικοπὴ τῆς ὁμιλίας του, γιατί πολὺ λίγοι τὴ γνωρίζουνε. Ὅταν ἐπισκέφθηκε στὴν Αἴγινα τὸ Κεντρικὸ Σχολεῖο, ρώτησε τὸ διευθυντὴ του Βενθύλο:

— «*Τι διδάσκεις τώρα ;*

— «*Ἐξοχώτατε, ἀρχαίους Ἕλληνας ποιητάς*», εἶπε ὁ Βενθύλος.

— «*Καὶ ποιητάς θέλω κάμει τοὺς Ἕλληνας ; Ὅχι ! τοὺς θέλω πρῶτα γεωργούς !*» (4).

Ἔτσι μίλησε τότε ὁ Κοποδίστριας κι' ἔτσι ἐννοοῦσε νὰ θέσῃ τίς βάσεις τοῦ νεοελληνικοῦ Κράτους. Τὸ θεωροῦσε ἐθνολογικῶς καὶ κοινωνικῶς σὰ ΝΕΟ ΚΡΑΤΟΣ, καὶ τὸ λαὸ σὰ ΛΑΟ ΝΕΟ, πού περνοῦσε τὴν πρώτη του περίοδο, τὴν γεωργικὴ. Ὁ Κοποδίστριας ἔβλεπε χωρὶς καμμιὰ προκατάληψη τὴν Ἑλλάδα. Οἱ πρόγονοι δὲν τὸν εἶχαν ἐπηρεάσει. Στεκόταν μέσα στὰ πράγματα καὶ δὲν τὸν ἀπατοῦσε τὸ παρελθόν. Γιὰ τοῦτο καὶ ζήτησε τὴ συνέχιση τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς παραδόσεως τοῦ τόπου στὰ σπουδαιότερα σημεῖα του, στὴ Διοίκηση, στὸ Στρατό, στὴν Ἐκπαίδευση καὶ στὴ Γεωργία. Κι' ἔμως τὴν ὀρθὴ τούτη ἀντίληψη ἀνέτρεψαν ἐκεῖνοι, πού τὸν διεδέχθησαν : οἱ Βυζαροὶ. Ὁ Fallmerayer, πού προσφώνησε τὸν Ὅθωνα, δταν ἔφρευγε ἀπὸ τὸ Μόναχο κι' ἐρχόταν στὴν Ἑλλάδα, τοῦ τόνιζε, πὼς ἐκεῖ, πού πήγαινε, εἶχε νὰ κἀνῃ μένα ΛΑΟ ΝΕΟ, μένα λαὸ, μὲ μεγάλο μέλλον. Τὸ παρελθὸν δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἐπηρεάσῃ. Κι' ἔμως ὁ Ὅθων κι' οἱ Βυζαροὶ ἔκαναν τάντιθέτα. Εἶδαν τὴν Ἑλλάδα σὰν ἐπαρχία τῆς Βαυαρίας καὶ τοὺς Ἕλληνας σὰν συνεχιστὰς τῆς μεγάλης παραδόσεως τῶν ἀρχαίων. Ἐζήτησαν ΟΡΘΟΤΑΤΑ νὰ τὴν ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΟΥΝ. ἀλλὰ ἀπὸ τὴ στιγμή τούτη ἀρχισαν τὰ βῆσανα τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Ὁ συγχρονισμὸς ἔπρεπε νὰ γίνῃ σιγά-σιγά καὶ μὲ ρυθμὸ. Τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα νὰ ζυμώνεται καὶ συγχωνεύεται μὲ τίς ἐπιτόπιες συνήθειες, χωρὶς νὰ τίς ἐξαφανίζῃ. Ὁ συγχρονισμὸς τοῦ Ρωμῆϊκου ἔπρεπε νὰ γίνῃ, ὅπως ἔλεγε ὁ Κολοκοτρώνης στὸν Καποδίστρια : «*Πρέπει νὰ τὸ κἀνῃς πέντε φράγκικο καὶ 15 νὰ τὸ ἀφήσῃς τούρκικο, μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κἀνῃς 10 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσῃς 10 τούρκικο καὶ πάλιν μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κἀνῃς 15 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσῃς 5 τούρκικο γιὰ πάντα*» (5). Κι' εἶχε ἀπόλυτο δίκαιο, δταν, βλέποντας τὴ νομοθετικὴ κραυγὴ τῆς Βυζαντοκρατίας καὶ προφητεύοντας τὴ τραγικὴ ἐξέλιξη τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μας ζωῆς, ἔλεγε ἐπιγραμματικὰ :

— «*ΜΟΥ ΧΑΛΑΣΑΝ τὸ ΡΩΜΑΙΙΚΟ*».

Καὶ πραγματικῶς τὸ Ρωμῆϊκο τὸ χάλασε μιὰ ὀρθότατη ΘΕΩΡΗΤΙΚΩΣ ἰδέα, ὁ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ καὶ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ, πού κακῶς ἐφαρμόστηκε σὲ μιὰ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ, ὅπως ἦταν ἡ Ἑλλάδα μὲ τίς ἐλευθερώθηκε. Ἔτσι ἐτέθησαν σὲ ἐφαρμογὴ ὁ ποινικὸς νόμος, ἡ πολιτικὴ καὶ ποινικὴ δικονομία, ὁ νόμος περὶ δήμων καὶ πολλοὶ ἄλλοι κι' ὀργανώθηκαν τὰ διάφορα Ὑπουργεῖα σύμφωνα μὲ τὰ πιδ συγχρονισμένα δεδομένα. Κι' ἔμως ὁ πρῶτος νομικός, πού βγήκε ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο, ὁ Ἐπαμεινώντας Δεληγιώργης, ἀνακηρύχθηκε διδάκτωρ τὰ 1844, ὕστερα ἀπὸ δέκα δλόκληρα χρόνια ! Εἶναι μυστήριον, πὼς ἐφαρμόστηκαν οἱ νόμοι ἐκεῖνοι τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Βυζαντοκρατίας. Τὸ γεγονός ἔμως εἶνε, πὼς ἡ πρωτόγονη ΑΥΤΟΔΙΚΙΑ ἐξακολουθοῦσε νὰποτελεῖ δίκαιο, σὲ πολλὰς περιοχές, ὅπως

(4) Φ. Φουρνάρη : Σύμμικτα Ἑλληνικά ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Κυβερνήσεως τοῦ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, μέρος Α'. Ἐν Παρισίοις 1831, σελ. 11.

(5) Γ. Τερτσέτης : Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης—1846, σελ. 288.

ἦταν ἡ Μάνη, ἡ Μεσσηνία, τὰ Ἀγρᾶφα, ἡ Δωρίδα καὶ πολλὰς ἄλλες ἀβανόφρονες ἐπαρχίες, σὲς ὅποιες ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια τόλμησε νὰ πατήσῃ τὸ πόδι του εἰσαγγελέας κι' ἀνκρητῆς ! Καὶ τὴν κατάστασιν αὐτὴ καθιστοῦσαν ἀκέρμη τραγικώτερη κι' ἐκεῖνοι, πού πήγαιναν στὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ σπουδάσουν καὶ πού γυρίζοντας πίσω, ἀγνοοῦντες τελείως τὴν νεοελληνικὴν ζωὴν, καὶ νομίζοντας πὼς κάτι κάνουν, μετέφραζαν καὶ παρουσίαζαν γιὰ δικά τους, διάφορα ἔργα ἢ συνιστοῦσαν τὸν ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ μὲ κείνα, πού διάβασαν ἔξω.

Στὸ μεταξύ ὁ ΛΑΟΣ ἐξακολουθοῦσε νὰ περναῖ μέσα σὲ μιὰ κατάστασιν, πού δὲν παράλλαζε ἀπὸ πρωτόγονη Δὲν ἐννοοῦσε τίποτε ἀπ' ὅ,τι συνέβαινε γύρω του. Ὁ συγχρονισμὸς ἦταν κωμωδία : Ἐνῶ τὸ κράτος τὸν εἶχε ἀσπασθῆ σὲνα μεγάλο μέρος, ἀπ' ἄλλο εἶχε γυρῆσιν αἰῶνες πίσω ! Περνοῦσε τῆς κατοίκους «*σὰν ἀπ' εὐθείας*» ἀποτόνους τῶν ἀρχαίων. Ἡ δημοτικὴ καὶ μέση ἐκπαίδευση, εἶχε ὡς βάση τὴν ἀρχαία δίκαια καὶ τὴν ἀρχαία γλώσσα ! Τὸ δὲ Πανεπιστήμιο ἦταν κέντρο, ἀρροσχόλων, ἀμαθῶν καὶ πολιτικολογούντων. Οἱ καθηγηταὶ ἦσαν ὄργανα τῶν φατριῶν. Ἡ πολιτικὴ τοὺς διώριζε καὶ τοὺς ἔπαυε. Κι' ἂν ἔχομε κάποιες ἐξαιρέσεις, τοῦτο δὲν σημαίνει. Ὁ κἀνόνας ἦταν ἄλλος : Ὁ διορισμὸς ἐξαρτεῖται ἀπὸ τοὺς ψήφους καὶ τὴν ἐπιρροή, πούχεν ὁ καθηγητῆς στὴν ἐπαρχία του. Ἔτσι ἡ ἐκπαίδευση ἀφῆνε τοὺς Ἕλληνας στὴν ἴδια πρωτόγονη κατάστασιν πού τοὺς ἔπερνε. Πολλὸι λίγοι ἦσαν σὲ θέσιν νὰ παρακολουθήσουν τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, πού δὲν παράλλαζε ἀπὸ πρόγραμμα γερμανικοῦ γυμνασίου καὶ Πανεπιστημίου. Ἡ ψευτιά, ἡ κίβδηλεια τοῦ χαρακτήρος, κι' ἡ ἀμάθεια μὲ τὸ σύστημα αὐτό, καλλιεργήθηκαν καταπληκτικὰ. Καὶ μὲτα ταῦτα ὄλη ἡ προσοχὴ τῆς Βυζαντοκρατίας καὶ τῶν κατόπιν εἶχε στραφῆ στὴν στραβὴ αὐτὴ ἐκπαίδευση. Κανεῖς λόγος γιὰ γεωργικὸν κι' ἐπαγγελματικὸν συγχρονισμὸν Κι' ἐνῶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Καποδίστρια κυκλοφόρησαν πλεῖστες ἐργασίες γιὰ τὴν Γεωργία, στὰ χρόνια τῆς Βυζαντοκρατίας κάθε σχετικὴ ἐργασία σταμάτησε. Ἡ Ἑλλάδα, πού στὴν ἐποχὴ τοῦ Καποδίστρια εἶχε 600 000 κατοίκους καὶ μέχρι τὰ 1850 μόλις ἔφθασε τίς 900,000, δὲν εἶχε κατορθώσῃ νάχῃ σιτάριον. Τὰ ὀκτὼ δέκατα τοῦ σιταριοῦ τᾶφερνε ἀπ' ἔξω, ἐνῶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἔκανε κι' ἐξαγωγή. Δυστυχῶς δὲν ἔχομε καμμιὰ στατιστικὴ γιὰ νὰ δοῦμε σὲ ποιά κατάστασιν βρισκόταν ἡ εἰσαγωγή. Εἴμαστε πολὺ πίσω, τόσο, πού μόνον ἡ φαντασία μπόρει νὰ διαισθανθῇ. Κι' ἔμως νομίζαμε πὼς ἔχομε Κράτος συγχρονισμένο. Ἡ ἀπόστασιν μεταξύ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ δῆθεν συγχρονισμένου αὐτοῦ Κράτους ἔταν δυσθεώρητη. Καμμιὰ ἐπικοινωνία, καμμιὰ συνεννόησιν, καμμιὰ συνεργασία δὲν χωροῦσε μεταξύ τῶν δύο. Κι' ἔμως τὸ λαὸ τοῦτο σὲ σχεδὸν ΠΡΩΤΟΓΟΝΟ τὸν γαλούχιζε καὶ τὸν λίκνιζε τὸ Κράτος μὲ τίς πιδ παράλογες ἰδέες, μὲ τὴν ἰδέαν τῆς φυλετικῆς ὑπεροχῆς του καὶ μὲ τὴν ἰδέαν, πὼς εἶνε περιούσιος καὶ κληρονόμος ἀπεράντων ἐκτάσεων στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀσία—ΜΕΓΑΛΗ ἸΔΕΑ.

Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς δταν μιλοῦσε γιὰ τὴ ΜΕΓΑΛΗ ἸΔΕΑ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, πού πρῶτος τὴν εἰσηγήθηκε (1771), καθὼς κι' ὁ Ρήγας κι' ἡ «*Φιλικὴ Ἐταιρεία*», εἶχαν ὅπ' ὄψιν τους ἕνα ἐθνολογικὸν, γλωσσικὸν καὶ φυλετικὸν σύνολο στὰ Βαλκάνια καὶ τὴ Μικρασίαν, πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ κείνο, πού διαμορφώθηκε μετὰ τὴ συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως τὰ 1829. Μέχρι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ διάφορες φυλὲς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν συγκεχυμένες, ἀγνωρίζοντας τὴν ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων. Τότε ἡ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ἦταν πολὺ ἐβκόλη. Δὲν ὑπῆρχαν τὰ μεταξύ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων μίσση. Ἄλλ' εἰ Ρῶσοι, πού πέρασαν τὸ Δούναβι τὰ 1829 καὶ πού διέκριναν πυκνοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ ΟΜΟΦΥΛΟΥΣ κι' ΟΜΟΓΛΩΣΣΟΥΣ τὸν μεταξύ Δούναβι καὶ Ἀδριανουπόλεως ἐπαρχίας καὶ πού σόναταν ΜΥΣΤΙΚΑ τὸν ΠΡΩΤΟ ΠΑΝΣΛΑΒΙΣΤΙΚΟ ΧΑΡΤΗ τῆς Βαλκανικῆς, ἀρχισαν τὴν προπαγάνδα τῆς διαίρεσεως καὶ τοῦ μίσους ἀνάμεσα σὲς ἐθνικότητες. Ὁ Χάρτης ἐκεῖνος, καθὼς καὶ τὸ ἔργο τοῦ Encholim : «*Notices*

sur les villes, situées au delà de Balkans, occupées par les troupes pendant la campagne de 1829» (Πετρούπολις 1830) υπήρξαν ή άπαρχή του Παναλαβιτιστικού κινήματος στα Βαλκάνια κι' ό τάφος του Έλληνισμού σ'απέραντες έκτάσεις.

Οι Ρώσοι ξεχώριζαν Βουλγαρία και Σερβία, ως καθαρώς σλαβικές χώρες (!) με τεράστια όρια κι' άρχισαν να υποκαίουν τή μίσση μεταξύ τούτων και των Έλλήνων. Έτσι, όταν τό ελληνικό Κράτος, τή 1843, κι' ιδίως ό Ίωάννης Κωλέττης—πού γνώρισε κι' άπετέλεσε και μέλος τής πρώτης έταιρείας του πρωτομάρτυρος—τή 1845, επεχείρησε να ξαναζωντανέψη τή ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ του Ρήγα, ήταν πλέον άργά. Η Μεγάλη Ίδέα, όπως τήν έννοούσαν ό Βούλγαρις, ό Ρήγας κι' ή «Φιλική Έταιρεία» ήταν ιδέα όλων των υποδούλων λαών τής Βαλκανικής έναντίον του κοινού τυράννου, των Τούρκων. ένώ τή 1845, τό βάρος τής μεγάλης ιδέας, ήταν πολύ για τις πλάτες τής μικρής και πρωτόγονης Έλλάδας, που προσπαθούσε να συγχρονισθή, όπως ήθελαν οι Βυζαντινοί, οι φλύαροι δικηγόροι των Άθηνών κι' οι σουλτανοδόροι του Παρισιού, που γύριζαν πίσω κι' ήθελαν να τήν ευρωπαϊσουν! Πόσο άπ' αυτούς, που σήκωσαν τή σημαία τής Μεγάλης Ίδέας έναντίον της προπαγάνδα της στα Βαλκάνια, άφου κι' αυτός ό Βασιλεύς Όθων έκανε φιλορωσική πολιτική και πίστευε στην πραγματοποίηση τής Μεγάλης Ίδέας δια τής Ρωσίας! . . . Η Μεγάλη Ίδέα ήταν ιδέα πραγματοποιήσιμη, άπ' ΟΛΟ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ, των Κοινοτήτων του έξωτερικού και τον Έλληνισμό των ελληνικών περιοχών τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, με δυό βασικές προϋποθέσεις: έχοντας τήν συνεργασία του ελληνικού κράτους, κράτους άληθινού κι' όχι κράτους τραγελαφικού, όπως ήταν τότε, και με τήν ειλικρινή συνεννόηση των άλλων έθνικοτήτων τής Βαλκανικής, ως ιδέα δηλαδή ΠΑΜΒΑΛΚΑΝΙΚΗ Δυστυχώς τό άσθενέστερο σημείο του ΟΛΟΥ Έλληνισμού ήταν τό ελληνικό κράτος.

ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ...

Ό κ. Μελάς και οι παραστάτες του ανακάλυψαν τή μίαν από τις δυό πλάκες που έδωσε στο Μωυσή ό Ίερωθά, για να σώσει τον κόσμο. Γι' αυτό, τό πρόγραμμα τής «Ίδέας» βγήκε κάπως λιφό, με πάντα μόνο άρθρα, που μάς μιλούν για τό θεωρητικό της «πιστεύω». Τώρα βέβαια θά ήθελε κανείς να πληροφορηθεί και μερικά πράγματα για τις συνέπειες που θάχαν οι θεωρίες της στην εφαρμογή τους, άλλ' αυτό τό άποφεύγουν συστηματικά όλοι . . . οι ιδεολόγοι. Γιατί τό πάν γι' αυτούς είνε νασαι «ελεύθερο πνεύμα». Κι' άμα είσαι, τότε πώς ψηλά, σαν άλαφρούτικο μπαλόκι, «πάνω άπ' τή κόμματα και τις κοινωνικές τάξεις» και κάθεται και κάνει χάζι με τον κοσμάκη που χαροπαλεύει με τήν άδικία και τή σκληράδα τής ζωής. Ποιος τους είπε να μη γίνουν όλοι τους ιδεολόγοι;

Άλλά μάς χρωστούν μίαν εξήγηση αυτοί που είνε πάνω άπ' τις κοινωνικές τάξεις: Υπάρχουν και υπήρχαν πάντα ως τώρα, και μάλιστα και αναγκαιότητα δημιουργημένες, αυτές οι κοινωνικές τάξεις ή δέν υπάρχουν; Γιατί αν δέν υπάρχουν, τι στην εύχη πάνω άπ' αυτές είσασι. Έκτός αν μάς πητε ότι υπάρχουν πλασματικά, δημιουργημένες όχι άπ' τή ζωή, άλλ' άπ' τό Μάρξ. Άν δεχτήτε, δηλαδή, πως κι' ό Μάρξ ήταν ένας δικός σας ιδεολόγος που άεροκοπανούσε. Μ' αν, όπως σήποτε, άναγνωρίζετε ότι υπάρχουν—και δε μπορείτε να κάνετε άλλοις μιά και λύτε ότι «αναγνωρίζετε τή μεγάλα ελαττώματα και τήν άδικία του κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος και πιστεύετε στην άνάγκη μιάς βαθιάς κοινωνικής άλλαγής»—τότε, όσο και να φωνάζετε ότι είσασι ενάντια στο «ταξικό μίσος» και στους «κοινωνικούς φανατισμούς» (ή περίφημη θεωρία τής άρμονίας των τάξεων) γελιάστε σαν άπλοϊκά μαθητούδια να πιστεύετε ότι βρίσκεστε έξω και πάνω άπ' τις τάξεις. Γιατί είτε θετική στάση κρατήσεις και πεί: άνήκη στην τάξη, είτε άρνητική: είμαι ενάντιος στη θεία τάξη και επιθυμώ τήν κοινωνική άλλαγή του κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος (=τάξης), πάντα οι τάξεις είνε εκείνες που προσδιορίζουν τήν άνησυχία και τήν πίστη σας, δηλαδή, τό πνευματικό και ήθικό είνε σας. Τό να κλείνετε τή μάτια σας στον καρπό τής γνώσης που μάς πρόσφερε ή ζωή και που θέλετε δε θέλετε, όσο ζυνός κι' αν είνε, δε σας κάνει καθόλου «ελεύθερα πνεύματα» όσο κι' αν κολακεύετε να τό πιστεύετε. Η ούτοπιστική αυτή άυταπάτη είνε συνηθέστατο φαινόμενο στη ζωή και ή περίπτωση των καλών κυριών τής «Ίδέας» μου θυμίζει τό γερμανό μικροαστό που τ'νειρό του ήταν ν' άποχτήσει ένα δικό του σπιτάκι. Η άπόλυτη κυριότητα του «δικού του» θά του επικύρωνε τήν άτομικότητά του και θά τον έβόλευε στη ζωή σαν «ελεύθερο άνθρωπο»—και, φυσικά, ελεύθερο. . . πνεύμα! Και τ'άποχτης κι' έβαλε και μιά πλακίτσα μ' άνάμειχτο ξιπασμένο στόμφο και όποχρική μετριοφροσύνη—ώρα καλή σαν τήν «Ίδέα»—«Klein aber fein». Κάτω άπ' τήν πλάκα όμως διάβαζε κανείς σε λίγο καιρό—ή σκληρή ειρωνία τής πραγματικότητας—μιά ταμπέλα με μεγάλα γράμματα «zu vermieten»! Δηλαδή, «μικρό αλλά δικό μου» προς τό παρόν όμως. . . «ένοικιάζεται»! Ποιός θάνε τόσο σκληρός ν' άμφισβητήσει στα συμπαθέστατα «ελεύθερα πνεύματα» τής «Ίδέας» ότι έχουν μιά δική, κατά—δική τους ελευθερία; Μά . . . zu vermieten!

Η «Ίδέα» μάς προειδοποιεί ότι θά πολεμήσει τις όλιστικές θεωρίες, γιατί νομίζετε; γιατί άρνούνται τήν ελευθερία, τήν άτομικότητα, τό ρόλο τής θέλησης! Και πρώτα μεν έχουμε να παρατηρήσουμε πως έτσι άπόλυτα διατυπωμένα όλα αυτά είνε ψευδέστατα, και δείχνουν πως με πολύ χοντρά παπούτσια μπαίνει ή «Ίδέα» στο χώρο τής φιλοσοφίας. Ίσως μόνον έτσι μπορούσε ν' άφήσει ίχνη. . . Οι όλιστικές θεωρίες μπαίνουν πολύ λιγώτερο μέσα στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου και έπιζητούν ασύγκριτα λιγώτερο από μερικές ιδεοκρατικές θεωρίες να σου προσδιορίσουν τήν καθημερινή σου ένέργεια. Κι' αυτό για τον άπλοΐστατο λόγον ότι δέν έχουν «ήθικά» παραγγέλματα εφαρμογής. Οι όλιστικές θεωρίες στηρίζονται βέβαια στην αιτιοκρατία που μεταφέρει τό πρώτον αίτιο έξω άπ' τον άνθρωπο, όταν πρόκειται να εξηγήσουν τον κόσμο και τή ζωή. Άλλ' αυτό δε θά πεί καθόλου ότι πρέπει να τις φανταζόμαστε σαν είδος άεραν-

τλίες που σου αφαιρούν, μέσα στο «πεπερασμένο» διάστημα της ζωής, την ελευθερία ή τη θέληση ή και την ατομικότητα ακόμη. Μα κι' αν το έκαναν, γιατί τάχα δεν κάνει το ίδιο ή ιδιοκρατία; Μήπως κι' αυτή δε μεταφέρει το πρώτον αίτιον έξω απ' τον άνθρωπο; "Η μήπως αλλάζει το πράμα επειδή το ονομάζει «ιδέα» ή «θεός»; Τουλάχιστον οι υλιστικές θεωρίες δεν αναγνωρίζουν «κυρώσεις» για τις πράξεις της ζωής μετά το θάνατο· είναι λίγο αυτό για την ελεύθερη ανάπτυξη του έγω στη ζωή;

Έκτος απ' αυτά, όταν μιλάτε για τις υλιστικές θεωρίες ως επικίνδυνες στην ελευθερία σας, θα πει πώς φροντίζετε μή χάσετε κάτι που είναι κτήμα σας. Λοιπόν, κύριοι Έλεύτεροι, τι λογής είναι αυτή ή ελευθερία σας; Πνευματική; Μα ξέρετε λοιπόν έστω και ένα μόνο ιδιοκρατικό σύστημα που να μην είναι κατά ένα τρόπο περιοριστικό για το πνεύμα, αφού του προσδιορίζει το κανάλι που μόνο μέσα σ' αυτό μπαίνουντας, θα μπορέσει να εξηγήσει τον κόσμο; Πώς στην εύχη τη φανταζόσαστε αυτή την απόλυτη πνευματική ελευθερία σας που κινδυνεύει από τις υλιστικές θεωρίες; Άλλα ίσως μιλάτε για την ψυχική σας ελευθερία; Μα δεν είσατε σεις οι ιδεολόγοι που κραυγάζετε ότι η αγνία της ανθρωπότητας δεν είναι υλική, αλλά ψυχική και ευαγγελίζεστε τον αγώνα για την ψυχική σας ύψωση, που όλα τα ιδιοκρατικά συστήματα δε μπορούν να σας την εξασφαλίσουν, ως που να πέσετε στην τύφλα της θρησκευτικής πίστης; Βέβαια προς την κατάντια αυτήν, οι υλιστικές θεωρίες δεν συμβάλλουν καθόλου, αλλά έχετε τουλάχιστον το θάρρος να το πητε καθαρά ότι στην υλιστική αντίληψη της ζωής αντιτάσσετε κανένα «ματωμένο» παπαδίστικο ράσο και μη μάς μιλάτε υποκριτικά για την κινδυνεύουσα ανύπαρκτη ελευθερία σας.

*Ίσως όμως να κινδυνεύει απ' τις υλιστικές θεωρίες ή... ήθικη ελευθερία σας, της οποίας είσατε αναμφισβήτητοι κάτοχοι. Μα από πού προέρχεται ο κίνδυνος αυτός; Από τις υλιστικές θεωρίες, χωρίς αμφιβολία, που μεταφέρουν το αίτιο των ήθικων ενεργειών του ανθρώπου εξωατομικά! Πέστε μας, λοιπόν, τώρα, κ. Μελά, δεν είσατε σεις που στο «Άσπρο και Μαύρο» βάζετε στο στόμα των προσώπων σας τα λόγια αυτά; «ΑΝΘ—θεέ μου! Πού είναι τα παρθενικά μου δναιρα; Αυτό το πράμα είναι ή ζωή; ΑΛΚΗΣ—Όχι! καθόλου! Αυτό είναι ή *κοινωνία!*» (ραγδαία χειροκροτήματα απ' τη γαλαρία). Δεν είσατε, λοιπόν, σεις που μεταθέτετε υλιστικώτατα το αίτιο των ανθρώπινων ενεργειών σ' ένα υπερατομικό και εξωατομικό (αφού έχει δικούς του νόμους) συγκρότημα; Πότε λοιπόν μάς λέγατε την αλήθεια; Πότε λέγατε την αλήθεια στον έαυτό σας; Άλλά έγω δεν πιστεύω, δε θέλω να πιστεύω, ότι εδώ υπάρχει ένα ψέμα, αλλά μια πλάνη. Η αναπόφευκτη εκείνη έσωτερική αδιανόητη που χαρακτηρίζει όλους εκείνους που θέλουν να ξεδιπλώνουν τη σημαία της ιδιοκρατίας, ενώ δεν είναι τόσο τυφλοί ώστε να μην αναγνωρίζουν ότι «κάτι σάπιο υπάρχει στη Δανία» και «πιστεύουν στην ανάγκη μιας βαθιάς κοινωνικής αλλαγής» όχι... ιδεολογικής βέβαια!

Ένας θαυμαστος χαμποτινισμός διακρίνει τα «ελεύθερα πνεύματα» των ιδεολόγων. Θα χτυπήσουν τις υλιστικές θεωρίες γιατί κινδυνεύει «να σπάσει ή συνέχεια του πολιτισμού» και γιατί ή επικράτησή τους θα είναι «δ εξευτελισμός και ή άρνηση της σκέψης και κάθε ήθικης αξίας!» Πώς; Άλλά οι υλιστικές θεωρίες δεν είναι σημερινές. Ύπηρχαν πάντα, απ' την παλιά εποχή, ως σήμερα, παράλληλα προς τις ιδιοκρατικές. Και όμως ο «πολιτισμός» δεν έσπασε καθόλου. Αυτός μάλιστα δ κληρονομημένος σημερινός πολιτισμός που θέλετε να σώσετε, κατά ένα μεγάλο, πολύ μεγάλο μέρος του είναι το γνήσιο δημιούργημα των υλιστικών θεωριών, που έδωσαν τις ικανότητες στο ανθρώπινο πνεύμα—άμα το ξαλάφρωσαν από παληές προλήψεις—να κατακτήσει νέα άγνωστα στάδια, όχι μόνο στην επιστήμη, αλλά και στην τέχνη και στη διάνοηση γενικά, όπως και στον υλικό έφαρμοσμένο πολιτισμό. Καμώνεστε τάχα πώς υλισμός και πνευματικότητα είναι αντίθετα πράματα; Ότι ο υλιστής χάνει τη δύναμη να σκέπτεται και να συλλαβαίνει με το νοῦ τη ζωή; Άλλά ή έννοια της εξέλιξης στην ιστορία που επλάτυνε ανυπολόγιστα το ανθρώπινο πνεύμα στο κεφάλαιο αυτό, δεν ξέρετε τάχα ότι πηγάζει απ' τις υλιστικές θεωρίες; "Η μήπως καμώνεστε ότι ο υλιστής δεν μπορεί να χειθερά ανθρώπινα ήθικά αισθήματα, μόνο και μόνο επειδή δεν πιστεύει στην άθανασία της ψυχής; Ξεχνάτε λοιπόν ότι στην εποχή του μεγαλύτερου εκπρόσωπου της ιδιοκρατίας, του Πλάτωνα, ένα μεγάλο μέρος των ανθρώπων στέναζε κάτω απ' τη χειρότερη δουλεία, γιατί τους έκμεταλλεύονταν τα «ελεύθερα πνεύματα» και οι ιδεολόγοι της εποχής εκείνης; "Η μήπως νομίζετε ότι οι άνθρωποι αυτοί διάβαζαν λίγο... Πλάτωνα κι' άμέσως έπεφταν στην άγκαλιά της γαλάζιας ιδέας ευτυχισμένοι! Μπορείτε να είστε ιδιοκρατικοί επειδή αυτό σας βολεει καλλίτερα στη ζωή σας ή—είπτε τους—γιατί σας φαίνεται πως ο ιδεαλισμός σας δλοκληρώνει καλλίτερα, σας ικανοποιεί και αναπαύει τις ανησυχίες σας, αλλά δεν έχετε το δικαίωμα να ψεύδεστε λέγοντας ότι ο υλισμός καταργεί τη σκέψη ή ρίχνει κατ' ανάγκη στον άνηθικισμό. Ρίχτε μια ματιά στους γύρω μας ιδεολόγους και ίσως συλλάβετε... κάποιαν ιδέα! "Ο Νίτος είναι ιδεαλιστής· είναι ο άνθρωπος που τονώνει τη θέληση, τη θέληση εκείνη που φοβόσαστε πως καταστρέφουν οι υλιστικές θεωρίες. Κι' όμως είναι ο μεγαλύτερος άνηθικιστής των νεώτερων χρόνων! Όφείλετε ρητά να μάς εξηγήσετε τι έννοια λέγοντας *ήθικισμός και άνηθι-*

κισμός, αν θέλετε να σας λογαριάσουν ανθρώπους του πνεύματος. Γιατί δε μου φαίνεται πιθανό πως μιλάτε για τη φιλοσοφική έννοια του «ήθικου κόσμου» σ' αντίθεση προς τον «υλικό», αλλά μάλλον για το σύνολο των ήθικων προσαγμάτων έφαρμογής στη ζωή και για τις «άνωτερες και πειδ εύγενικές δυνάμεις του ανθρώπου», όπως τις λέτε, δηλαδή για τ' ανθρώπινα συμπαθητικά συναισθήματα που στηρίζονται στην αγάπη και τη φιλαλληλία. "Όσο για το πρώτο, ξέρετε, όφείλετε να ξέρετε, ότι ή υλιστική θεωρία δεν τον άρνιέται καθόλου τον ήθικό κόσμο και τη σημασία του, τον εξηγεί όμως σαν ένα «έπιφαινόμενο», νόμιμο έπιφαινόμενο μέσα στο οποίο ρυθμίζουν συνειδητά ή υποσυνείδητα τη ζωή τους οι άνθρωποι.

"Όσον όμως για το δεύτερο, πέφτετε σε μιάν άσυγχώρητη γι' ανθρώπους του πνεύματος πλάνη, παρασυρόμενοι από μια καθαρά γλωσσική άδυναμία, να ταυτίζετε την «ιδέα» και την «ιδιοκρατία» με το «ιδανικό» και την ήθικότητα. Και ο πειδ υλιστής θεωρητικά άνθρωπος μπορεί να κρύβει μέσα του τα εύγενέστερα ιδανικά, τις εύγενέστερες πνευματικές και ήθικές δυνάμεις, τα θερμότερα ανθρώπινα φιλάλληλα συναισθήματα. Το αντίθετο είναι οά να μου λέτε πως ένας γιατρός (υλιστής) επειδή κάνει μια πραγματική διάγνωση της άρώστιας, επειδή βάζει τσουχτερό θερμοκαφτήρα στην πληγή, επειδή ακόμα μπορεί να ξέρει πως ο ίδιος ο άνθρωπος (κι' όχι ο θεός) είναι αίτια της άρώστιας του, για δλ' αυτά είναι άνικανος να συμπονέσει την ανθρώπινη δυστυχία και έχει πόρωση μπρος στην ατέλιωτη παρέλαση της ανθρώπινης άρώστιας! Άσταιο! "Η υλιστική γνώση δεν καταργεί καθόλου τα ιδανικά, όπως ή ιδιοκρατική δεν τα θερμαίνει καθόλου κατ' αναγκαιότητα. Συμβαίνει μάλιστα σήμερα—δ τραγικός σαρκασμός της ζωής—οι όπαθοι της υλιστικής θεωρίας να νοιώθουν βαθύτερα και να συμπονούν την τραγωδία της ζωής των ανθρώπων, ενώ στα ιδιοκρατικά συστήματα όχυρώνονται εκείνοι οι άγαθοί άνθρωποι που τρέμουν μήπως «σπάσει ο παραδομένος πολιτισμός!» Και ή παρατήρηση αυτή, όσο και ή σκληρή λογική, μάς δείχνει ότι φιλοσοφική έρμηνεία του κόσμου και της ζωής με το νοῦ και συναισθηματική και ήθικη ενέργεια μέσα στη ζωή, δεν είναι δύο κύκλοι που αναγκαστικά πάντα συμπέφτουν επάλληλα και δμόκεντρα. "Αν δεν το πιστεύετε αυτό, είναι οά να μου υπογράψετε το λογικό σχήμα: α) Ζωρές—υλιστής, συμπονεί τους ανθρώπους και αντιστέκεται στον πόλεμο από... άνηθικισμό· β) Ίερή Έξέταση—ιδιοκρατική, θεοκρατική. Άνεβάξει χιλιάδες ανθρώπους στη φωτιά από... ήθικη!

Άξίζει όμως να διαδάσουμε και το σημείωμα «Κράτος και Οικονομία» όπου, κολυμπώντας σε πέλαγος ταρτουφισμού ή «Ιδέα» άπορεί και εξίσταται που κατάντησεν ο τόπος αυτός, να μιλάνε όλοι μόνο για οικονομικά ζητήματα, ίσοσκέλιση προϋπολογισμού και έπιδόματα των άνέργων! «Πόσο θλιβερό το θέαμα! Ένας λαός, που δοξάστηκε από το πνεύμα, που δε μπορεί να περιμένει απ' άλλου την προκοπή του, (παρά μόνο από το... πνεύμα το άγιο), ούτε να υπάρχει γι' άλλο λόγο...» ένας τέτοιος λαός κάθεται και μιλάει για... έπιδόματα των άνέργων! Έτσι βλέπουμε ότι το ζήτημα της δυστυχίας των ανθρώπων, το καταπληκτικό παγκόσμιο πρόβλημα της εποχής μας, ή άνεργία, ή καταδικη αφάνταστων ανθρώπινων δυνάμεων να μένουν χωρίς άποδοτικότητα—για να πάρουμε κι' αυτήν ακόμα την άποψη—δλ' αυτά για τα «ελεύθερα πνεύματα» είναι... παρανοχία. Δεν διαβλέπουν να υπάρξει ούτε ίχνος πνευματικότητας στα ζητήματα αυτά! Άλήθεια. Πού καταντήσαμε! Γι' αυτό και μεις εκδίδουμε τον Κολοκοτρώνη, το Μιαούλη, τό... Χριστό, στην ανάγκη, όχι για να ίσοσκελίσουμε τον προϋπολογισμό μας—δπως θα νόμιζε κανείς άνυπόφορος υλιστής και... άνηθικιστής—άλλά για να επαναφέρουμε το λαό στο... πνεύμα. Και την... ιδέα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ

Ο ΠΕΡΙΦΗΜΟΣ «ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ» ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ⁽¹⁾

Κατά τουτο σήμερα βρίσκονται όλοι οι νέοι στην Γαλλία σύμφωνοι: πως είναι ώριμοι για επανάσταση. Όσοι περάσαν την παιδική ή την εφηβική τους ηλικία μέσα στον έφιάλτη του φοβερού πολέμου και αντίς για άποτέλεσμα των τόσων και τόσων θυσιών παρακολουθούνε μέρα με τη μέρα την τέλειαν έρήμωση, το γενικό άποστράγγιγμα και την δλοκλήρωση του δλέθρου, τάσσονται μπροστά στην άνυπόφορη αυτήν άδικία με στήθος δλο βράση, ώριμοι για την επανάσταση, που θ' άποκαταστήση την τάξη που σαλεύτηκε όριστικά και ξεχαρβαλώθηκε. Έκει όμως που δεν συμφωνάνε, όλοι τουτοιοι οι ώριμοι επαναστάτες, είναι οά μέσα που θα μεταχειριστούνε για να φτάξουν στην ποθητή τάξη, και ακόμα και στο χαρακτηρισμό και την περιγραφή της νέας τάξης. "Η νεολαία της Γαλλίας, της χώρας που δοκιμάστηκε άγρια και φοβερά, ίσως και πιότερο από τη Γερμανία, γιατί δεν είχε τη σιδερένια εκείνη προπαρασκευή της ψυχής, ενώ είχε καρδιά πιδ πλαταμίνης (cor dilatatum) στη συμπάθεια, στη συνείδηση του πόνου και της

(1) Βλ. περιοδικό «La Nouvelle Revue Française» Δεκέβρη και Γενάρη

Ο Φ. ΜΑΡΙΝΕΤΤΙ ΣΤΟ ISTITUTO ΚΑΙ ΣΤΟ STUDIO

Γιὰ τίς 29 τοῦ Γενάρη ἀναγγέλλονται τούτα τὰ σπουδαιότατα. Ἔρχεται στήν Ἀθήνα ὁ μέγας φουτουριστής τοῦ Φασιζμοῦ καί Ἀκαδημαϊκός Φ. Τ. Μαρινέτι γιά νά δόσῃ οειρά ἀπό διαλέξεις στό Ἰστιτούτο τὸ Ἰταλικό. Μαζί του ἐλπίδα εἶνε ἡ Κυρία Μαρινέτι, ζωγράφος φουτουρίστα (ἀεροζωγράφος). Σύγχρονα θά γίνῃ σὸ Στούντιο τῆς Κυρίας Φ. Ρώκ ἐκθεση ζωγράφων φουτουριστῶν, μέσα στοὺς ὁποίους σπουδαῖο ρόλο, ἀχτός ἀπὸ τὴν Κυρία Μ., παίζει καί ὁ Ἐνρικό Πραμπολίνι, ὄνομα γνωστό σὲ μᾶς ἀπὸ τίς διαλέξεις γιά τὴν Ἰταλικὴ Τέχνη πού γίναν ἐδῶ καί λίγες βδομάδες σὸ ἴδιο Ἰστιτούτο. Πρόκειται μὲ ἄλλα λόγια οἱ Ἀθηναῖοι νά ἰδοῦν τὴν ἐπίσημη (κρατοποιημένη νά ποῦμε) Ἀεροζωγραφικὴ (Aeropittura) τοῦ Φασιζμοῦ. Φθάσαν σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ τὰ δυὸ φουτουριστικὰ Μανιφέστα καί τὸ Στούντιο εἶνε ἀνάστατο μὲ τὴ μελέτη καί τὴν προετοιμασία. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ, πᾶσι καλά, μιλάει γιά τὴν Μηχανικὴ Τέχνη, γιά τὴ δυναμικὴ Τέχνη πού ἐλκεται ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς Μηχανῆς καί τὴν ἔχει γιά Μοῦσα τῆς. Τὸ ἄλλο ὁμῶς μιλάει γιά τὴ μεθοδικὴ καλλιέργεια τῆς Ἀφῆς. Πῶς νά ἐξελιχθῇ ἡ Ἀφῆ μας, γιά νά δέχεται τίς ἀπολαύσεις ἐντονα, ἀπολαύσεις σὺν τὰ συναισθήματα τοῦ βαλοῦδου, τοῦ σφουγγαριοῦ, τοῦ μεταξωτοῦ, τοῦ χνουδάτου δέρματος, τῆς φλούδας τοῦ ροδάκινου κ.λ.π. Ζήτω ὁ Πόλεμος, ἡ Δύναμη καί ὁ Φασιζμός, εἶνε τὸ σύνθημά τους. Ὁ κ. Μουσολλίνι εἶνε ὁ πρῶτος καί ὁ μέγιστος Φουτουρίστας, καθὼς ὁ Πάπας ἄλλοτε ἦταν ὁ πρῶτος Αὐτοκράτορας. Ζήτω ἡ ὑγιεινὴ διαίτα τοῦ Πολέμου. Ζήτω ἡ ἀπόλαυση τῆς Μηχανῆς. Ζήτω ἡ πρόοδος καί ὁ πολιτισμός. Κάτω ἡ ἐπὶ ἀνοδο στὴ φύση καί στοὺς ἀγρίους. Κάτω τὰ ἀρχαῖα, τὰ μνημεῖα καί τὰ ψοφίμια, ἀπὸ τὴ μιά μεριά, ζήτω ὁ Καίσαρας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ζήτησαν ἡ Ἀεροδυναμικὴ, ἡ Ἀεροζωγραφικὴ, ἡ Ἀερογλυπτικὴ, ἡ Ἀεροποίηση, ἡ Ἀερομουσικὴ, ὁ Ἀεροφασιζμός. Ἐπίσης φθάσαν καί διάφορες ἐπιχορηγημένες ἐπιθεωρήσεις ἀμύθητης πολυτέλειας, τὸ «Futurismo», τὸ «Rivista d'Arte Futurista» καί ἄλλες ἐκδόσεις, τὰ «Cahiers jaunes» γαλλικὰ, ὅπου ὁ Μαρινέτι παίζει τὸν πρῶτο ρόλο καί οἱ ὁπαδοὶ του ἀκολουθοῦν.

Ὁ κ. Μαρινέτι ἔχει τούτο τὸ ὄξύμωρο: ὀνομάζεται ὁ Ἀρχηγός τοῦ Φουτουρισμοῦ καί ὁ ἐφευρέτης του (ἀπὸ τὰ 1912). Εἶνε σχετικὰ νέος. Καί ὁμῶς ἀνήκει σὸ παρελθόν. Εἶνε ὄλο δρμὴ καί δύναμη καί ὁμῶς εἶνε πεθαμένος. Ὅλο τὸν ἀκοῦς καί ὁμῶς εἶνε σὸ περιθώριο. Φωνάζει καί δὲν εἶνε νά τοῦ προσέξῃ κανεὶς. Εἶνε μιά βαλτὴ τέχνη, ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς τέχνης ἢ τοῦλάχιστο τέχνη ἀσύλληπτη σὲ ὅσους δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τοῦ φασιζμοῦ. Ὁ σωστός Ἐξπρεσιονισμός, πού ἀναφε ὡς πυροτέχνημα μεταπολεμικὰ σὸ Παρίσι, βγαλμένος ἀπὸ μίγμα Ρώσων, Γάλλων, Ἰσπανῶν, Γαλιόνων, ἔδωσε τὴ συμβολὴ του στὴ Ζωγραφικὴ, σὸ Χορό, στὴν Ἀρχιτεκτονικὴ καί Γλυπτικὴ κ' ἔσβυσε, ἔδωσε τὴ θέση του στὴν συγκατασμένη ἐξέλιξη. Ἦτανε χρήσιμος ἐρεθισμός κ' αὐθόρμητος, βγαλμένος ἀπὸ τὴ ψυχὴ τῆς ἀτμοσφαιρας τῶν χρόνων ἐκεῖνων. Τὸ ἴδιο καί τοῦ Βερολίνου. Ἡ φουτουριστικὴ παρελθοντολογία μὲ τίς τρομπέτες τοῦ Ἐξοχώτατου Μαρινέτι ἦτανε ἀνέκαθεν κούφιο πρᾶμα, ψεύτικο, δίχως ἀπήχηση. Κατάντησε ὄργανο πολιτικὸ μιάς ἐντελῶς ἰδιόζουσας Διχτατορίας πού ἀρχινάει ἀπὸ τίποτα, φουσκώνει, ξεφουσκώνει καί κατατλήγει πάλι σὸ τίποτα. Πρέπει νά φορᾶς μαῦρο πουκάμισο γιά νά νοιώσῃς τὴν τέχνη τούτη. Εἶνε, σὺν τέχνη, κατώτερη κ' ἀπὸ τὸ Κομμουνιστικὸ προπαγανδιστικὸ ὑπόλειμμα τέχνης (αὐτὸ πού ἐπιτρέπει ἡ ὀρθοδοξία καί δὲν τὸ θεωρεῖ περίσοια πολυτέλεια καί πρόληψη καί ὄπιον), γιὰτὶ ἐκεῖνο ἔχει κρατήσει σὲ τελειότητα τοῦλάχιστο τὴν πραγματιστικὴ μέθοδο (réaliste), κ' ἔχει πολλὰ προσφέρει στὴν τέχνη τοῦ θεάτρου καί τοῦ κινηματογράφου.

Η «ΑΠΟΛΥΜΑΝΣΗ» ΤΟΥ Κ. ΖΕΡΒΟΥ

Στὴ «Φωνὴ τοῦ Κυρίου του» Δημητράκου ὁ κ. Ζερβός, μιλώντας γιά τὸ 3—4 φύλλο τοῦ περιοδικοῦ «Κύκλος», βρῖσκει πῶς τὸ ν' ἀφιερωθῶν «ἐβδομῆντα σχεδὸν σελίδας μεγάλου ὄγδου» γιά τὸν Καδάφη ἀποτελεῖ ἐνδειξὴ «καθαφομανίας» κ' εἶνε σύμπτωμα «ἠθικοαισθητικῆς νοσηρότητας» πού ἐπειδὴ μπορεῖ νά γίνῃ «κολλητικὴ», χρεϊσζεται «ἀπολύμανση».

Τὴν ἀπολύμανση ἀναλαμβάνει νά τὴν κάνει ὁ ἴδιος, ὅσο κ' ἂν τοῦ εἶνε δυσάρεστο—λέει! — νά ἐπικρίνει ἔργα παληοῦ καλοῦ γνῶριμου.

Τὸ πόσο αὐτὸ τοῦ εἶνε δυσάρεστο—ἢ εὐχάριστο—δὲν ἔχει γιά μᾶς σημασία. Εἶνε δικὴ του ὑπόθεση. Δὲν μποροῦμε ὁμῶς νά μὴ σχολιάσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ κ. Ζερβός κάνει τὴν «ἀπολύμανση» του.

Πρῶτα-πρῶτα, γιά ν' ἀφαιρέσει κάθε σημασία ἀπὸ τ' ἄρθρα, τὰ χαρακτηρίζει μὲ περιφρόνηση «πανηγυρικά». Καί τὰ μὲν ἄρθρα δὲν ἔχουν αὐτὸν τὸν τόνο γιὰτὶ, ἐκτός ἀπὸ ἓνα, εἶνε κριτικὲς πού ζητᾶν νά ἐρμηνεύσουν τὴν οὐσία τῆς καθαφικῆς ποίησης· μᾶς φαίνεται ὁμῶς πῶς ἐκεῖνος πού θά εἶχε λιγότερο δικαίωμα νά δίνει περιφρονητικὸ τόνο στὴ λέξη «πανηγυρικά» καί νά σκανδαλίζεται γιὰτὶ ἀφιερώθηκαν «ἐβδομῆντα σελίδες μεγάλου ὄγδου» γιά τὸν Καδάφη εἶνε, ἀκριβῶς, ὁ ἴδιος ὁ κ. Ζερβός,—ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή, πού βγαίνει σὸ φῶς κάθε φορὰ πού ὁ κ. Ζ. Παπαντωνίου ἐκδίδει κάτι γιά νά τὸν ἀνεβάσει στοὺς ἐβδόμους οὐρανούς, σὲ δλόκληρες στήλες

καί συνέχειες ἡμερίδας, καί πού ξαναμπαίνει πάλι στὴ σκιά του ὑστερα ἀπὸ τὴ φιλικὴ αὐτὴ πρὸς τὸν κ. Παπαντωνίου ἐκδούλευση...

Φυσικὰ, ὁ κ. Ζερβός θ' ἀπαντήσει διτὸν κ. Παπαντωνίου ἀξίζει κάθε πανηγυρικὸς γιὰτὶ εἶνε ποιητῆς—ἐνῶ ὁ Καδάφη δὲν εἶνε. Στὸ τελευταῖο αὐτό, ἄλλως τε, τείνει ἡ «ἀπολύμανση» του: σὸ νά δείξει διτὸν ὁ Καδάφη στερεῖται κάθε ποιητικῆς ἀξίας. Θέλετε δὲ νά ξέρετε ποῖο εἶνε τὸ κυριώτερο ἐπιχείρημά του; «Οἱ Βάρβαροι»! Τὸ ποίημα αὐτό, πού εἶνε ἀπὸ τὰ ωραιότερα ἑλληνικὰ ποιήματα, γιά τὸν κ. Ζερβό δὲν εἶνε παρὰ μίαν ψευτορομαντικὴ περιγραφή (!).

«Ἀνάλυση τῆς οὐσίας του—γράφει—δὲ θά κάνουμε». Γιατὶ; «Γιατὶ δὲν τὴν ἀξίζει», συνεχίζει ἀτάραχος μπρὸς σὸ γελοῖο, ἢ ἀκριβέστερα ἀνύποπτος γι' αὐτό, ὁ κ. Ζερβός. Καί προχωρεῖ, σὸ ἴδιο ὕψος:

«Φτάνει νά σημειώσουμε πῶς ἐνῶ καρτεριόνταν βάρβαροι καταχτητῆς καί φυσικὸ θά εἶταν νά κρύβει καθέννας τὰ πλούτια του,—καί θάφτανε τὸ τέτιο κρύψιμο νά δώσει πλούσια λυρικὴ εἰκόνα,—τὸ ποίημα μᾶς παρουσιάζει...» κτλ.

Ὡστε ἔτσι λοιπόν! Οἱ Βάρβαροι θάπαυαν νᾶνε ψευτορομαντικὴ περιγραφή καί θά μᾶς ἔδιναν μίαν πλούσια λυρικὴ εἰκόνα ἂν ὁ Καδάφη ἦταν κ. Ζερβός καί μᾶς ἔδειχνε τοὺς κατοίκους νά τρέχουν νά κρύβουν τὰ πλούτια τους σὸ ἀγγεῖμα τοῦ ἐρχομοῦ τῶν βαρβάρων, ἀντὶ νά τοὺς περιμένουν «σὰ μιά κάποια λύση»...

Νομίζουμε πῶς ἡ φράση αὐτὴ τοῦ «κριτικοῦ» κ. Ζερβοῦ ἀρκεῖ γιά νά δείξει τὸ πόσο ἔξω εἶνε ἀπὸ τὸ νόημα τῆς ποίησης καί, ἐπομένως, γιὰτὶ δὲν παραδέχεται γιά ποιητὴ τὸν καλὸ του γνῶριμο Καδάφη ἀλλὰ θαυμάζει τὸν φίλο του κ. Ζ. Παπαντωνίου...

Ο ΜΟΡΕΑΣ... ΑΜΑΘΕΣΤΑΤΟΣ

Δὲν εἶχε τελειώσει, λοιπόν, γαλλικὸ γυμνάσιο ὁ Μορεᾶς καί γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νά εἶνε γάλλος συγγραφέας. Εἶναι ἓνας «παρειακτός», ἓνας «πρόσφυγας» στὴ γαλλικὴ φιλολογία, «πεντακοισιστός» σὸ Παρίσι, ἐνῶ ἂν ἔμενε στὴν Ἀθήνα θά ἦταν ὁ «δεύτερος». Ὅλα τὰ ἔργα του καί αὐτὲς ἀκόμα οἱ «Στροφές» εἶναι γεμάτες λάθη, ὄχι μικρὰ δὲ καί ἀσήμαντα, μὰ καί μεγάλα, φοβερά, ἀσυγχώρητα. Κοντολογίης:

Τρισβάρβαρα τὰ γαλλικὰ του, ὁ ἄθλιος!

Δὲν ξέρομε ἂν θά ἀναλάβῃ καί νά διορθώσει τὸν Μορεᾶς ὁ σοφώτατος γραμματοδιδάσκαλος κ. Ρουσελ, ἢ ἂν θά μᾶς λυπηθεῖ καί θ' ἀρκεσθεῖ στὴν τρομερὴ του ἀνακάλυψη μόνο.

ΦΑΙΔΡΟΤΗΤΕΣ

Σὲ περιοποῦδατο ἀτελείωτο ἄρθρο νιόφαντου περιοδικοῦ, διαβάζουμε ἀνάμεσα σὲ διάφορα φαῖδρα ἄλλα καί τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἀδιαφορία γιά τίς ὕλικές συνθηκῆς τῆς ζωῆς σὸν Μεσαίωνα, ἦταν γενικὴ. Ἀσήμαντες στὴν ὕλικὴ ἐκδήλωσή τους ὡς καί οἱ μεγαλύτερες κοινωνικῆς διαφορῆς».

Ὡστε οἱ φεουδάρχες πού εἶχαν χώρες δλόκληρες κτήματά τους, παρουσίαζαν ἀσήμαντες... περιουσιακῆς διαφορῆς μὲ τοὺς δούλους των τοὺς «vilains» πού μῆτε τὸ παντελόνι τους, Κύριε ἐλέησον! ὤριζαν; Καί ἄλλο φαῖδρότατο: «Ἡ ἀνθρωπότητα στίβαξε τοῦ κόσμου τίς περιπλοκῆς ἐπᾶνω στὴ ζωὴ μας. Βλέποντάς τὴν κανεὶς νά παραδέρνει μέσα σ' αὐτὸ τὸ λαβύρινθο, ἔχει τὴν ἐντύπωση πῶς δὲ θάβγει ποτέ. Ἀλλ' ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ μπορεῖ τὸ θαῦμα νά προβάλλει. Φτάνει νά φανερωθεῖ ὁ μέγας μυστικιστής. Ἀλάκαιρη ἡ ἀνθρωπότητα θά τὸν ἀκολουθήσει».

Ναί, ναί, θά τὸν ἀκολουθήσουμε. Φτάνει νά μᾶς δώσει πανεπιστημιακῆς ἔδρες, βραβεῖα, μέγαλα, βίλλες, αὐτοκίνητα, καί ὄλα τ' ἄλλα... πνευματικὰ ἀγαθὰ τῶν... ἰδεολόγων!

ΕΝΑ ΘΛΙΒΕΡΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Ἐνα νέο περιοδικὸ νέων, πού ξεκινοῦν τὸ 1933. Ἐν τούτοις τὸ ἐξώφυλλο του κιόλας θυμίζει ρεκλάμα συνοικιακοῦ θεάτρου περὶ τὸ 1900. Ξεκινοῦν, ἀλλὰ πῶς; μὲ τὴ φωτογραφία ἐνὸς νεκροῦ, τοῦ τόσο ἀτυχου, μετὰ τὸ θάνατό του, ποιητοῦ Πορφύρα. Μιά νεκρολογία—reportage γεμάτη κλάματα καί ἀσέβεια πρὸς τὸ νεκρὸ. Ποιηματακία, ἐπαρχιακὴ ἡθογραφιοῦλα (φράσεις ὅπως: «Μπρὲ καφές, μπρὲ κουκιά, μπρὲ τὸ ρεβῦθι, τὸ φασόλι ὡς καί τὴ ρίγανη καί τὴ φασιὰ ἀκόμη»), μιά φωτογραφία τῆς κακῆς ὥρας, εἰκόνας τῆς κακῆς ὥρας, ζωγράφου τῆς κακῆς ὥρας, λίγες Ἰοτὶ καί τέλος τοῦ παραμυθιοῦ. Ἐκεῖ βρῖσκονται οἱ νέοι λογοτέχνες μας;

Θά περιμένουμε ὡστόσο ἀπὸ τοὺς νέους μας περισσότερη ἀνησυχία καί λιγώτερη ἐπιπολαιότητα.

ΛΥΘΗΚΕ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ἐκ βαρυσημάντου ἄρθρου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ποιητοῦ στὶς... καλῆς τοῦ ὄρους, τετρατύχων : «Ἡ ἰσότης εἶνε ἔννοια ἀγνωστος εἰς τὴν δημιουργίαν, ἀφύσικος, ξένη πρὸς τὴν φύσιν ἢ ὅποια δημιουργεῖ τὸν ἕνα κοντόν καὶ τὸν ἄλλον ψηλόν, ἀδύνατον αὐτόν καὶ ἡρακλεῖ ἐκείνον, τὸν τάδε μὴ θυνάμενον ὅταν ἑμιλῆ ν' ἀκουσθῆ καὶ δύο βήματα καὶ τὸν δεῖνα ἱκανὸν νὰ ἐκπέμπῃ ἀπὸ τὸν λάρυγγά του μελωδίας ἀγγελικῆς».

Νά, λοιπόν, πού λύθηκε μὲ... ἀγγελικὴ ἀφέλεια καὶ τὸ περιμάχητο κοινωνικὸ ζήτημα, μὲ τὸν ποῖο ἰδεώθη καὶ ριζικὸ, μάλιστα, τρόπο. Ἄν καὶ ἡ λύση αὐτὴ δὲν ἱκανοποίησεν ὅλους ἐκείνους πού βασανίζουσι τὸ κεφαλάκι τους καὶ χύνουσι τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν πίστευσιν—οἱ ἀνόητοι!— πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἕνα δικαιότερον ἀπὸ τὸ σημερινὸ μοῖρασμα τῶν ὀλικῶν ἀγαθῶν, θὰ πεῖ πῶς εἶναι μωροὶ, ἡλίθιοι, ἀγύριστα κεφάλια ἢ ὅτι δὲν ἔχουσι τὴν εὐτυχίαν νὰ διαβάξουσιν τὰ περιπούδαστα ἄρθρα τοῦ ἀρτιγεννήτου «κοινωνιολόγου».

ΡΕΠΟΡΤΑΖ

—Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλληνίδων, ὁ Παρνασσός, ἡ Ἐταιρία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, ἡ Ἐθνικὴ Ἐνωσις «ἡέλας» καὶ ἡ ἐν Βερολίῳ Ἑλληνικὴ Πρεσβεΐα, συνέλαβον τὴν «Ἰδέαν» ν' ἀπονεύμουν—μέσῳ Χίντεμποργ—εἰς τὸν κ. Κωστῆν Παλαμᾶ, τὸ μεταλλίον τοῦ Γκαίτε, ἐν ἀγνοίᾳ του.

—Τηλεγραφοῦν ἐξ Ἀμερικῆς ὅτι προσεχέστατα θὰ ἐπιτραπῆ ἡ οἰνοποιία. Τὸ τοιοῦτον θεωρεῖται θρίαμβος τοῦ... Διονυσιακοῦ κηρύγματος τοῦ κ. Σικελιανοῦ.

—Οἱ θεολόγοι κ. κ. Ν. Λούβαρις, Γ. Παλαιολόγου, Δ. Βεζανῆς κ. ἄ. ἔκαναν «Ἀναδημιουργίαν» τῆς «Κοσμοθερίας» τους σὲ νέο ἐκδότῃ καὶ μὲ λιγώτερες—εὐτυχῶς—σελίδες. Στὸ ἴδιο φύλλον δημοσιεύεται γοσρό καὶ ἀφηνιασμένον παραλήρημα τοῦ κ. Ρουμάνη «Σὰν ὀρμήσουσι τὰ νειάτα». Ὁ ὄνειροκριτῆς τοῦ Φρόυντ ἐξηγεῖ ὅτι ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἄρθρον του ἀνήκουσι στὴ σχολῆ τοῦ κ. Θεοδοῦ. Εἶνε καὶ αὐτός... ὀγιῆς.

—Ὁ κ. γατόπουλος, ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τοῦ κυβερνήτου Καποδίστρια, ἐξέδωκε τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ κ. Ἄλ. Ζαίμη μὲ κραυγάζουσαν νεανικὴν φωτογραφίαν του ἐν ἐξωφύλλῳ. Εὐτυχῆς ἄνθρωπος, τελοσπάντων, αὐτός ὁ κ. γατόπουλος. Ὅλο μὲ μεγάλας προσωπικότητες ἔχει νὰ κάνει.

—Διευκρινίζεται ἀρμοδίως ὅτι ὁ κ. Σπ. Μελάς ὑπέβαλεν ὑποψηφιότητα διὰ τὸ λογοτεχνικὸν βραβεῖον (50.000 δρχ.), ὄχι γιὰτὶ εἶνε ὀλιστής, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τὸ πάρῃ κανεὶς ἄλλος τοιοῦτος. Τουτέστιν χάριν τῆς... ἰδέας. Ἐχει ὅμως σοβαρὸν ἀντίπαλον τὸν ἐπίσης ἀφιλοκρεθῆ ἰδεαλιστὴν κ. Καρχαρίαν, ὑποβαλόντα τὰ «θεῖα ἐκδώρια».

ἢ μάλλον : τί τοῦ πληρώνεις ; (κι' αὐτὸς γράφει ὅτι θέλεις).

—Κακόβουλοι φαρσέρ ἐκακοποίησαν, ἐν ὄρῳ νυκτός, τὰ τετιμημένα ὀνόματα δύο λαμπρῶν ποιητῶν τοῦ τόπου μας, τοῦ κ. Σωτήρη Σκίπη καὶ τοῦ κ. Σπύρου Μερκούρη, καταντήσαντες αὐτὰ... δημοσίους δρόμους, τὸ ἕνα στὴν Καλλιθέα καὶ τὸ ἄλλο στὴ Νεάπολιν. Οἱ διαβάται σταυροκοπούμενοι ψιθυρίζουσι : «μεγάλα τὰ... ἔργα σας, ἀπέθαντο τ' ὀνομά τους».

ΤΑΧΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ :

ΑΛΚΗΣ ΘΥΓΛΟΣ, Π. Ν. ΚΑΡΑΒΙΑΣ, Ε. ΛΕΥΚΟΠΑΡΙΔΗΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ,
ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ, Τ. ΠΑΠΑ-
ΤΣΩΝΗΣ, ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ : Μόνον ἐτήσιαι : Δρχ. 50. — Ἐπαρχίαι 60. — Ἐξωτερικὸ μισὸ δολλάριο.

ΓΡΑΦΕΙΑ : Μέγαρο Ἀφθονίδη 39 (Ἐκδόσεις «Φλάμμα») ΑΘΗΝΑ.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ : Ε. Λευκοπαρίδης.